

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Den norske konjunkturedgangen fortsetter. Redusert etterspørsel fra petroleumsnæringen i Norge og i utlandet har ført til lav vekst i fastlandsøkonomien etter sommeren i fjor. De siste sesongjusterte tallene fra Kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser lav vekst i fem kvartaler. BNP Fastlands-Norge økte med 1,1 prosent fra 2. kvartal 2014 til 3. kvartal 2015, regnet som årlig rate, og med 1,0 prosent i 3. kvartal 2015. Til sammenlikning er vårt anslag på trendveksten i BNP Fastlands-Norge 2¼ prosent.

Den svake produksjonsutviklingen har også bidratt til lav sysselsettingsvekst. Arbeidsstyrken har økt mer slik at arbeidsledigheten har gått opp. Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) har antall arbeidsledige som andel av arbeidsstyrken gått opp fra 3,2 prosent i 2. kvartal 2014 til 4,6 prosent i perioden august til oktober 2015.

Reduserte investeringer i petroleumsnæringen er en vesentlig årsak til den svake konjunkturutviklingen.

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2013*	2014*	Sesongjustert			
			14:4	15:1	15:2	15:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	2,7	1,7	0,7	0,7	0,6	0,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,0	2,9	0,6	0,2	0,7	0,6
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	6,3	0,0	-2,8	-0,9	0,1	0,2
Fastlands-Norge	2,9	1,3	-0,9	-1,4	2,0	3,1
Utvinning og rørtransport	19,3	-2,9	-7,2	-0,3	-4,5	-7,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,3	2,0	0,3	0,1	0,9	0,9
Eksport	-1,7	2,2	4,5	-2,8	0,3	4,6
Råolje og naturgass	-5,5	1,9	6,0	-5,2	0,5	6,4
Tradisjonelle varer	1,3	2,5	0,8	2,7	-0,3	1,6
Import	4,9	1,5	-1,4	2,8	-2,8	-2,3
Tradisjonelle varer	2,3	1,0	0,2	3,0	-0,8	-3,6
Bruttonasjonalprodukt	1,0	2,2	1,1	0,2	0,0	1,8
Fastlands-Norge	2,3	2,3	0,4	0,3	0,3	0,2
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,4	1,5	0,2	0,0	0,2	0,1
Sysselsatte personer	1,1	1,1	0,1	0,1	0,3	0,2
Arbeidsstyrke ²	1,0	1,1	0,7	0,2	0,5	0,4
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,5	3,5	3,7	4,1	4,3	4,6
Priser og lønninger						
Årslønn	3,9	3,1	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,1	2,0	2,0	2,0	2,2	2,0
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,6	2,4	2,4	2,3	2,6	2,9
Eksportpriser tradisjonelle varer	2,7	4,0	2,9	1,4	0,3	-0,4
Importpriser tradisjonelle varer	1,5	5,5	1,9	2,2	-0,4	1,9
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	314,2	307,0	89,8	76,1	71,1	43,6
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4	1,2
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	4,0	3,9	3,7	3,5	3,3	3,1
Råoljepris i kroner ⁵	639	621	526	428	491	421
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	89,0	93,7	97,0	101,0	100,2	105,1
NOK per euro	7,8	8,4	8,6	8,7	8,6	9,1

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Oljeprisen har falt fra 115 dollar tidlig i fjor sommer til rundt 45 dollar per fat mot slutten av november i år. Nedgangen i petroleumsinvesteringene startet imidlertid nesten ett år før fallet i oljeprisen, som svar på en relativt svak lønnsomhet på grunn av høye kostnader på norsk sokkel. Etter 3. kvartal 2013 har petroleumsinvesteringene falt i hvert kvartal, og det samlede fallet de siste to årene er nær 25 prosent. Ifølge de foreløpige KNR-tallene var nedgangen i 3. kvartal i år på 7,6 prosent, den kraftigste så langt i nedgangsperioden. De samlede direkte og indirekte leveransene fra norske næringer til den norske petroleumsvirksomheten utgjør om lag 9 prosent av verdiskapingen i Fastlands-Norge. Bortfallet av denne etterspørselen får dermed store konsekvenser for norsk økonomi. Næringer som leverer mye direkte til petroleumsvirksomheten rammes hardest av etterspørselsfallet, men ettersom tilnærmet alle næringer leverer enten direkte eller indirekte til petroleumsnæringen treffer den negative impulsen norsk økonomi på bred front.

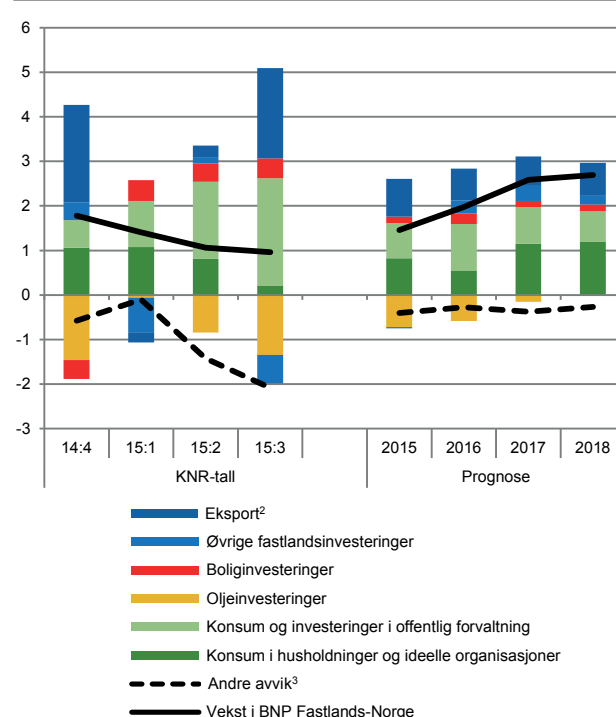
Det er betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom næringene. Gjennom de tre første kvartalene i 2015 har det vært et markert fall i petroleumsnæringen og nedgangen har vært enda større i de typiske leverandørnæringene. I bygg og anlegg, overnatting og servering samt offentlig forvaltning har derimot sysselsettingen økt betydelig. Ifølge de sesongjusterte KNR-tallene har det i hele den inneværende konjunkturturnedgangen vært en viss vekst i sysselsettingen, delvis som en følge av at gjennomsnittlig arbeidstid har gått ned. Dette skyldes i noen grad en økning i antall permitterte, som i statistikken betraktes som sysselsatte uten utførte timeverk. I 3. kvartal økte sysselsettingen med 0,2 prosent, like mye som BNP Fastlands-Norge. Arbeidsstyrken har imidlertid vokst vesentlig mer slik at arbeidsledigheten har økt.

Alt er imidlertid ikke svart i norsk økonomi. De negative impulsene fra petroleumsnæringen motvirkes av positive impulser fra den økonomiske politikken og av oljeprisedgangens effekter på kronekursen. Finanspolitikken har vært klart ekspansiv de siste to årene. Norske renter er rekordlave og krona har svekket seg betydelig gjennom snart tre år. Høy boligprisvekst

fram til ganske nylig og en kraftig aktivitetsvekst i bygg og anlegg er blant de tydeligste utslagene av den ekspansive pengepolitikken. Svekkelsen av krona innebærer en betydelig bedring av den kostnadsmessige konkurranseevnen, noe som har bidratt til markert vekst i tradisjonell eksport, mens importen vokser lite.

Vi regner med at oljeprisen vil holde seg lav, men at den gradvis vil stige til 60 dollar per fat i slutten av 2018. De realøkonomiske konsekvensene av lav oljepris vil først og fremst være en fortsatt kraftig reduksjon i etterspørselen fra petroleumsnæringen i et par år framover som

Figur 2.1. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

¹ Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. Importandelene som brukes er dokumentert i Økonomiske analyser 1/2015, boks 2.3. Alle kvartalstall er sesongjusterte og i faste priser.

² Eksportvariabelen er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, gass, og utenriks sjøfart.

³ Andre avvik er definert residuallt slik at den fanger opp alle andre faktorer samt lagerendring og statistiske avvik.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	14:4	15:1	15:2	15:3	2015	2016	2017	2018
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,1	1,1	0,8	0,2	0,8	0,5	1,1	1,2
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	0,6	1,0	1,7	2,4	0,8	1,0	0,8	0,7
Oljeinvesteringer	-1,5	-0,1	-0,8	-1,3	-0,7	-0,6	-0,2	0,0
Boliginvesteringer	-0,4	0,5	0,4	0,4	0,1	0,2	0,1	0,2
Øvrige fastlandsinvesteringer	0,4	-0,8	0,1	-0,6	0,0	0,3	0,3	0,2
Eksport ¹	2,2	-0,2	0,3	2,0	0,8	0,7	0,7	0,7
Andre avvik ¹	-0,6	-0,1	-1,4	-2,1	-0,4	-0,3	-0,4	-0,3
Vekst i BNP Fastlands-Norge	1,8	1,4	1,1	1,0	1,5	2,0	2,6	2,7

¹ Se fotnoter til figur 2.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

dermed vil fortsette å gi negative vekstimpulser mot norsk økonomi på bred basis.

Det har vært en stor økning i antall asylsøkere de siste månedene og det ligger an til et mye høyere antall også i de kommende årene enn hva som har vært normalt. Det innebærer en økning i ekspansiviteten i finanspolitikken både i 4. kvartal i år og i de neste årene. De ekstra offentlige kostnadene knyttet til dette er i noen grad muliggjort ved en høyere oljepegebruk. Resten av finansieringen, som er i form av økning i skatter og avgifter, økt utbytte fra statsselskaper og omdisponering av offentlig utgifter sammenliknet med Regjeringens opprinnelige forslag til statsbudsjett, vil i liten grad virke kontraktivt på økonomien.

Vi legger til grunn at rentenivået i Norge kommer ytterligere noe ned denne vinteren. Boligprisveksten har avtatt og sesongjustert blir den svakt negativ de nærmeste kvartalene, men stimulert av det lave rentenivået vil veksten ta seg opp igjen i 2017 og 2018. Dette bidrar til at boliginvesteringene vil fortsette å øke nokså klart framover.

Veksten i husholdningenes forbruk var meget svak i 3. kvartal 2015 og vil heller ikke i de nærmeste kvartalene gi særlig sterke vekstimpulser. Reallønningene vil neppe endre seg mye fra 2015 til 2016. Vekst i både sysselsetting og realstønader og lavere renteutgifter vil bidra til at det likevel blir en viss vekst i husholdningenes realdisponible inntekt i 2016, men lavere enn noe annet år etter finanskrisen i 2008. Videre framover ventes veksten i både inntekter og forbruk å ta seg litt opp.

Etterspørselen på norske eksportmarkeder tok seg opp i 2014, og etter litt lavere vekst i år ventes den å ta seg ytterligere noe opp de kommende årene. Dette vil, sammen med bedringen i den kostnadmessige konkurranseevnen som alt har funnet sted, bidra til en klar vekst i tradisjonell eksport. Så langt i 2015 har en uvanlig sterk vekst i eksporten av raffinerte produkter trukket opp veksten, noe som vil bidra til at den samlede eksportveksten trolig blir lavere i 2016 enn i 2015. Vi legger til grunn at den importveide kronekursen vil holde seg om lag på nivået fra november i år ut 2016. Deretter venter vi en viss styrking av krona, noe som vil legge en demper på eksportveksten i 2017 og 2018.

Investeringene i fastlandsnæringene samlet har falt klart gjennom de tre første kvartalene av 2015. Vi venter at denne utviklingen vil snu i tiden framover. Reduserte renter og gode utsikter for tradisjonelle konkurranseutsatte virksomheter er forhold som ventes å gi økte investeringer, og innen flere vareproduserende næringer tyder undersøkelser på høyere investeringer framover.

Samlet sett venter vi at aktiviteten i fastlandsøkonomien raskt vil ta seg noe opp, selv om veksten neppe

blir sterk. De negative impulsene fra petroleumsnæringen reduseres, samtidig som etterspørselen fra fastlandet øker. Dermed kan en ny, om enn svært moderat, konjunkturoppgang komme i gang fra rundt andre halvdel av 2016. Framover vil derfor sysselsettingsveksten være lav. Selv om arbeidsinnvandringen vil være lavere enn det vi tidligere har sett vil den fortsatt bidra til vekst i arbeidstilbudet. Samlet vil arbeidsledigheten fortsette å stige inn i 2016, for så å falle noe slik at gjennomsnittlig arbeidsledighet i 2016 blir 4,6 prosent. I 2017 og 2018 vil sysselsettingsveksten være sterkere enn veksten i arbeidsstyrken slik at arbeidsledigheten reduseres.

Den underliggende prisutviklingen målt ved veksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer, KPI-JAE, ligger nå noe over inflasjonsmålet på 2,5 prosent. Tidsforsinkete effekter av svekelsen av krona bidrar til at inflasjonen holdes oppe i starten av 2016, mens økte energipriser og noe høyere avgifter vil øke veksten i de samlede konsumprisene som husholdningene står overfor i 2016 til nærmere 3 prosent. I 2017 og 2018 vil den underliggende prisstigningen igjen bli lavere fordi de tidsforsinkete valutakurseffektene reduseres og krona styrker seg noe. Økte avgifter og noe høyere oljepris kan bidra til at KPI vokser noe mer enn KPI-JAE. Lønnsveksten ventes å holde seg stabilt lav i hele prognoseperioden. Neste år vil det innebære at reallønningene holder seg nær uendret, mens reallønnsveksten antas å bli klart positiv i både 2017 og 2018.

2.1. Finanspolitikken – høy utgiftsvekst neste år

Gjennom de siste fire kvartalene har konsumveksten i offentlig forvaltning ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall vært i overkant av 2 prosent regnet som årlig rate. Det er en tendens til økt vekst gjennom 2015 og kostnadene knyttet til den store økningen i antall asylsøkere i høst vil føre til at utgiftene øker ytterligere i 4. kvartal 2015. Basert på informasjonen i regjeringens tilleggsproposisjon, anslår vi nå konsumveksten i offentlig forvaltning til 2,6 prosent i 2015. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte mye fra 2. til 3. kvartal 2015 som følge av forsvarets overtakelse av et nytt kampfly, samt økte investeringer i infrastruktur. Vi legger til grunn at årsveksten fra 2014 til 2015 blir 3,6 prosent.

Økningen i offentlige stønader til husholdningene ser ut til å bli knapt 7 prosent i 2015. Nærmere tre prosentpoeng av økningen kan knyttes til endringer i reglene for uførepensjon, noe som motsvares av økte skatter for uførepensjonister. Med en konsumprisvekst på vel 2 prosent i 2015 innebærer dette at realveksten i stønadene justert for omleggingen av uførepensjonene blir litt under 2 prosent. Den samlede realveksten i offentlig konsum, bruttoinvesteringer og stønader fra 2014 til 2015 ser dermed ut til å bli om lag 2,5 prosent. I tillegg fører reduserte skattesatser til at finanspolitikken virker ekspansivt på norsk økonomi i inneværende år. I proposisjonen om nysaldering av 2015-budsjettet anslår

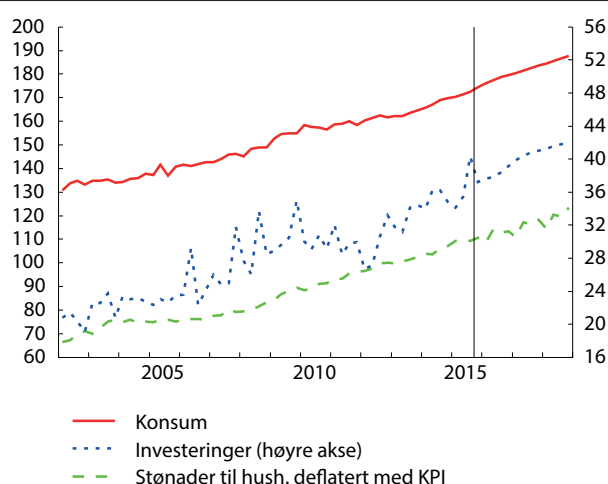
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2014-2018. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2014	Prognoser										
		2015			2016			2017			2018	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB
Realøkonomi												
Konsum i husholdninger mv.	1,7	2,3	2 1/2	2,5	1,5	1 3/4	1,9	3,2	3	2,8	3,3	3
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	2,6	..	2,4	3,5	..	2,7	2,1	..	1,4	2,3	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-2,7	..	-2,4	0,6	..	0,2	3,3	..	2,5	2,4	..
Utvinning og rørtransport ¹	-2,9	-14,1	-12 1/2	-11,3	-13,6	-10	-8,1	-4,2	-5	-5,5	-0,2	-2 1/2
Fastlands-Norge	1,3	1,6	..	..	5,0	..	..	5,5	..	..	3,1	..
Næringer	-0,4	-0,6	..	-0,4	5,8	..	4,5	6,5	..	6,7	3,5	..
Bolig	-1,5	3,0	..	1,2	4,9	..	1,4	2,8	..	4,4	3,1	..
Offentlig forvaltning	7,3	3,6	..	3,5	3,8	..	3,0	7,0	..	3,2	2,4	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,0	2,2	1 1/2	2,2	2,8	2 1/4	2,4	3,4	3	2,9	3,0	3
Lagerendring ³	0,5	0,0	..	..	-0,1	..	..	0,0	..	..	0,0	..
Eksport	2,2	3,4	..	2,5	2,4	..	1,3	1,9	..	2,4	2,2	..
Råolje og naturgass	1,9	2,0	..	0,0	0,7	..	-2,4	0,0	..	0,1	0,1	..
Tradisjonelle varer ⁴	2,5	5,4	5 1/4	4,1	4,2	3 1/4	4,0	3,3	4	4,0	3,6	3 3/4
Import	1,5	1,2	3 3/4	2,5	2,1	1 1/4	2,7	3,9	3	4,5	3,7	3 1/2
Tradisjonelle varer	1,0	1,5	..	1,8	2,1	..	3,3	4,5	..	4,6	4,5	..
Bruttonasjonalprodukt	2,2	1,8	1 1/4	1,2	1,7	1	1,2	2,1	1 3/4	1,6	2,2	2
Fastlands-Norge	2,3	1,5	1 1/4	1,3	2,0	1 1/4	1,8	2,6	2	2,1	2,7	2 1/2
Arbeidsmarked												
Sysselsatte personer	1,1	0,7	1/2	0,5	0,7	1/4	0,5	1,4	3/4	0,9	1,0	1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,5	4,4	4 1/4	4,4	4,6	4 1/2	4,5	4,4	4 1/4	4,2	4,3	4
Priser og lønninger												
Årslønn	3,1	2,8	2 3/4	2,7	2,6	2 3/4	2,7	2,5	3 1/4	3,0	2,9	3 3/4
Konsumprisindeksen (KPI)	2,0	2,2	2 1/4	2,1	2,8	2 3/4	2,5	2,1	2 1/4	2,1	1,6	2
KPI-JAE ⁵	2,4	2,7	2 3/4	2,7	2,6	2 3/4	2,5	1,9	2 1/4	2,1	1,4	2
Eksportpris tradisjonelle varer	4,0	4,0	..	..	2,0	..	..	3,5	..	..	1,9	..
Importpris tradisjonelle varer	5,5	4,9	..	..	3,5	..	..	1,7	..	..	0,8	..
Boligpris	2,7	5,8	..	..	1,5	..	..	4,4	..	..	5,7	..
Utenriksøkonomi												
Driftsbalansen, mrd. kroner	307,0	252,0	..	..	231,2	..	..	270,9	..	..	293,5	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	9,7	8,0	..	..	7,1	..	..	7,9	..	..	8,2	..
				..			..		..	..		..
MEMO:												
				..			..		..	..		..
Husholdningenes sparerate (nivå) ⁹	8,8	9,8	..	..	9,9	..	..	9,7	..	..	9,2	..
Pengemarkedsrente (nivå)	1,7	1,3	1,3	1,3	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	..
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,9	3,2	..	..	2,6	..	..	2,5	..	..	2,6	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	435	..	432	438	..	440	468	..	474	480	..
Eksportmarksindikator	4,6	3,7	..	..	4,4	..	..	5,1	..	..	5,5	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	5,3	10,3	9,7	9,0	3,9	0,2	1,5	-2,1	-1,9	0,6	-2,8	-1,5

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet (FIN) St.meld nr.1 (2015-2016), Norges Bank (NB) Pengepolitisk rapport 3/2015.

Figur 2.2. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2013-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Finansdepartementet at det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) som andel av trend BNP Fastlands-Norge øker med et halvt prosentpoeng. Dette er om lag som tidligere anslått i Nasjonalbudsjett 2016 (NB 2016). SOBU som andel av fondskapitalen ved inngangen til 2015 er 2,6 prosent. Også dette er i tråd med anslaget i NB 2016.

Det finanspolitiske opplegget for 2016 ble nylig klart etter at regjeringen ble enig med de to samarbeidspartiene på Stortinget. I tillegg til NB 2016 og tilleggsproposisjonen i november baserer vi våre anslag på avtalen mellom de fire partiene. I NB 2016 anslo regjeringen at veksten i konsumet i offentlig forvaltning ville bli 2,7 prosent neste år, noe som er på linje med veksten i 2015. Som følge av økte utgifter for å ta i mot tilstrømmingen av asylsøkere til Norge, foreslo regjeringen i november å øke bruttobevilgningene med 9,5 milliarder kroner neste år, i all hovedsak til konsumformål. Dette tilsvarer en verdøkning på 1,3 prosent. Noe av utgiftsøkningen dekkes imidlertid inn ved utgiftsreduksjoner i både konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning på vel 2 milliarder kroner. De foreslåtte skattereduksjonene for personer ble redusert med knapt 2 milliarder kroner slik at foreslått skattelette (påløpt) ble vel 7 milliarder kroner samlet sett i 2016 mot vel 9 milliarder kroner i NB 2016. Det største bidraget til inndeckningen var en foreslått reduksjon i bistandsbudsjettet på vel 4 milliarder kroner. Balanse i budsjettendringene ble oppnådd gjennom en økning i strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd på vel 1 milliard kroner.

I budsjettavtalen med samarbeidspartiene ble det foretatt en rekke endringer innenfor om lag samme budsjettamme. For det første ble direkte personskatter redusert med vel 1 milliard kroner, slik at reduksjonene i direkte skatter påløpt blir om lag 8 milliarder kroner. Denne budsjettsvekkelsen ble motivert gjennom økte indirekte skatter på elektrisitet og flyreiser mv. som til sammen utgjør 2 milliarder kroner (påløpt). Samlet

avgifts- og skattelette i 2016 blir da knapt 6 milliarder kroner hvorav om lag 5 milliarder kroner tilfaller bedriftene som følge av reduksjonen i skattesatsen på alminnelig inntekt fra 27 til 25 prosent. Vel halvparten av det foreslåtte kuttet i bistanden ble reversert og dekket inn blant annet ved økt utbytte fra statlige aksjeselskaper i budsjettavtalen på Stortinget. For øvrig foretas det en rekke justeringer og omrokninger i investerings- og driftsutgifter som i liten grad påvirker de makroøkonomiske virkningene av finanspolitikken.

Vi legger nå til grunn en vekst i offentlige bruttoinvesteringer på knapt 4 prosent neste år, mens konsumveksten i offentlig forvaltning oppjusteres til 3,5 prosent. Usikkerheten i konsumanslaget er rimeligvis større enn normalt siden det er betinget på et anslag for antall asylmottakere som kommer til Norge i 2015 og 2016. Når vi i tillegg regner med en realvekst i stønader til husholdninger på om lag 2,5 prosent neste år, blir realveksten i konsum, investeringer og stønader sett under ett på vel 3 prosent neste år. Sammen med lavere skatter blir da finanspolitikken enda mer ekspansiv i 2016 enn i 2015 og SOBU som andel av trend BNP vil øke noe mer i 2016 enn i 2015.

For 2017 og 2018 finnes det ikke noe vedtatt budsjett, men i NB 2016 finnes det likevel makroøkonomiske anslag for konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning som gir holdepunkter for anslag. Disse anslagene er riktignok fra før asylstrømmen til Norge økte markert, og det er grunn til å regne med at høye kostnader knyttet til asylsøkere vil påløpe både i 2017 og 2018. Selv om antallet asylsøkere skulle falle fra nivået i november, da det kom om lag 9 000 asylsøkere, til et nivå på under 3 000 per måned, som er det kostnadsanslagene i tilleggsproposisjonen baserer seg på, vil det å bosette den økende asylsøkergruppen koste mye i 2017, se omtale i boks 2.1. Ut fra historiske erfaringer med tilbakesending av minst hver tredje asylsøker, vil beholdningen av antall ikke-hjemsendte asylsøkere øke hele tiden framover. Vi har antatt at veksten i konsumet i offentlig forvaltning blir vel 2 prosent i både 2017 og 2018. Det innebærer at andre områder kan bli strammere behandlet budsjettmessig i disse to årene enn hva tilfellet er i 2016-budsjettet. Når det gjelder bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning er 2017 det første året med kjøp av 6 nye kampfly og økningen i investeringene reflekterer disse, men det er også lagt opp til videre økning i investeringer i sivil infrastruktur.

Vi legger nå til grunn at regjeringen viderefører Scheel-utvalgets forslag om lavere skatt på alminnelig inntekt ved å redusere skattesatsen fra 25 til 23 prosent i 2017. En slik reduksjon motvirkes med justering av skattesystemet for forskuddspliktige slik at det bare er fastlandsbedriftene som blir berørte. Provenytapet av en slik endring kan anslås til nærmere 6 milliarder kroner i 2017. I budsjettavtalen for 2016 legges det opp til økte miljøavgifter framover. Vi har derfor valgt å øke drivstoffavgiftene i 2017 slik at provenyeffekten er 3 milliarder kroner og at en tilsvarende økning skjer

Boks 2.1. Økningen i antall asylsøkere og norsk økonomi i 2015 -2018

I 2014 kom det rundt 11 000 asylsøkere til Norge, marginalt færre enn i 2013. I første halvår 2015 kom det bare 4 600 asylsøkere. I andre halvår i år og særlig i oktober og november har antall asylsøkere økt kraftig. Vi tenker oss at nivået fra i fjor, hvorav rundt 9 000 får opphold, er det normale. Det er om lag dette som var forutsetningene i Nasjonalbudsjettet 2016 og i mellomalternativet i SSBs befolkningsprognoser fra sommeren 2014. I denne boksen studerer vi avviket fra en slik strøm av asylsøkere.

Det er tre forhold ved dette som har klare konsekvenser for våre makroøkonomiske framskrivninger:

- Antall asylsøkere og endringen i befolkningen
- Kostnadene knyttet til asylsøkerne
- Finansiering av disse kostnadene

Asylsøkere og befolkning

Vi baserer oss i stor grad på informasjon fra og forutsetninger som er gjort i regjeringens tilleggsproposisjon knyttet til de økte flyktningsankomstene. Vi antar at toppen av asylanttilstrømmingen er passert og at det samlede asylsøkertallet i 2015 blir 33 000, hvorav nærmere 25 000 kommer i 4. kvartal. For antall asylsøkere i 2016 legger vi til grunn anslaget fra regjeringen på 33 000, noe som innebærer at antall asylsøkere per uke faller noe fra nivået i siste uke av november. I 2017 og 2018 har vi forutsatt at den årlige strømmen av asylsøkere reduseres til 22 000 personer. Det forutsettes også at 16 prosent av asylsøkerne er mindreårige.

Vi må også gjøre forutsetninger om hvor mange av disse som får opphold, og når dette skjer. For enkelhets skyld antar vi at alle som får opphold blir bosatt i det femte kvartalet etter ankomst til Norge. Dette betyr at 1. kvartal 2017 blir den første perioden hvor befolkningen påvirkes av de «ekstra» asylsøkerne. Videre gjør vi følgende forutsetninger: 5 prosent av asylsøkerne utenom enslige mindreårige blir avvist i løpet av kvartalet etter ankomst til Norge, 37 prosent blir avvist i det femte kvartalet etter ankomst, mens de resterende 58 prosent blir bosatt og kommer inn i befolkningen. Vi gjør tilsvarende forutsetninger for gruppen av

mindreårige enslige asylsøkere, men her antar vi at 68 prosent blir bosatt. Til slutt antar vi at den ekstra innvandringen ikke medfører noe ekstra familiejenforening innenfor vår prognosehorisont.

Gitt disse forutsetningene vil befolkningen ved utgangen av 2017 øke med til sammen 23 200 personer som følge av den ekstra innstrømmingen. Som årsgjennomsnitt øker dette befolkningsveksten med 18 400 personer, noe som bidrar til å løfte befolkningsveksten i 2017 med 0,3 prosent. I 2018 øker befolkningen som årsgjennomsnitt med ytterligere 10 200 personer. Dette hever befolkningsveksten med 0,2 prosent.

Kostnader

De budsjettmessige følgene av den ekstra innvandringen er på kort sikt knyttet til behandlingen av asylsøknader og kostnader til innkvartering, mat osv. Også her baserer vi oss i hovedsak på regjeringens anslag. Kostnadene per asylsøker som ikke er enslige mindreårig er anslått til 41 500 kroner per kvartal. Kostnadene per enslige mindreårige asylsøker over og under 15 år er derimot anslått til å bli henholdsvis tre ganger og 12 ganger så store som dette. Utgiftsøkningen fra den ekstra strømmen av asylsøkere blir dermed 2 milliarder kroner i 2015 og 9,5 milliarder kroner i 2016. Som følge av den markerte nedgangen i den forutsatte strømmen av asylsøkere framover, vil kostnadene knyttet til den økte flyktningstrømmen reduseres med om lag 45 prosent fra 2016 til 2017 og ytterligere med 30 prosent til 2018. For enkelhets skyld legger vi til grunn at alle disse kostnadene er offentlig konsum.

Det vil også være kostnader forbundet med asylsøkerne etter at de har blitt bosatt. Vi legger til grunn at ingen av de bosatte asylsøkerne tilbyr sin arbeidskraft innenfor vår tidshorisont. Vi regner derfor med at kostnadene per bosatte person er høyere enn for asylsøkere, og at de blir rundt 50 prosent høyere enn anslagene gitt ovenfor. Disse kostnadene vil altså påløpe fra og med 1. kvartal 2017. Vi legger til grunn at halvparten av kostnadene er offentlig konsum,

Tabell 1. Endringer som følge av ekstra tilstrømming av asylsøkere

	2015	2016	2017	2018
Asylsøkere og befolkning (personer)				
Ekstra tilgang på asylsøkere	22000	22000	11000	11000
Ekstra beholdning av asylsøkere, årsgjennomsnitt	5500	35400	19200	13200
Ekstra tilgang til befolkningen gjennom året			23200	7700
Ekstra befolkning, årsgjennomsnitt			18400	28600
Kostnader (millioner 2016-kroner og prosentpoeng)				
Sum merkostnader	2000	9500	12000	14200
Merkostnader, offentlig konsum	2000	9500	8600	8900
Merkostnader, stønader			3400	5300
Bidrag til veksten i offentlig konsum	0,3	1,0	-0,1	0,0
Bidrag til veksten i realstønader til husholdningene			0,7	0,4
Finansiering (millioner 2016-kroner)				
Redusert offentlig konsum		475	600	710
Reduserte offentlige investeringer		475	600	710
Økte avgifter på energivarer		2375	3000	3550
Økt oljepengebruk etc.		6175	7800	9230

mens den andre halvparten kategoriseres som offentlige stønader til husholdningene.

Forutsetningene vi har lagt til grunn innebærer at kostnadene knyttet til den økte flyktningstilstrømmingen reduseres etter 2016, mens kostnadene til de ekstra bosatte øker – også fra 2017 til 2018. Den samlede utgiftsøkningen blir 9,5 milliarder kroner i 2016, og dette øker med rundt 20 prosent i hvert av de påfølgende årene. Samlet sett bidrar den ekstra tilstrømmingen til å heve veksten i offentlig konsum med 0,3 prosentpoeng i 2015 og med 1,0 prosentpoeng i 2016. Veksten i offentlige stønader til husholdningene øker på sin side med 0,7 prosentpoeng i 2017 og med 0,4 prosentpoeng i 2018.

Finansiering

Det er vanskelig å si hvordan de ekstra kostnadene vil bli finansiert. For 2016 er det lett å se hva regjeringen opprinnelig foreslo, men de endelige budsjettvedtakene i Stortinget vil også inneholde endringer i regjeringens forslag som har andre begrunnelser. For å kunne regne på konsekvensene av den økte asyltilstrømmingen må vi derfor gjøre noen ytterligere forutsetninger. Vi antar at kostnadene knyttet til den økte tilstrømmingen finansieres på følgende måte i årene 2016 til 2018: 25 prosent dekkes inn gjennom økte avgifter på energivarer, 5 prosent gjennom reduserte offentlige investeringer og 5 prosent gjennom lavere annet offentlig konsum. De resterende 65 prosent finansieres ved økt oljepengebruk, reduserte overføringer til utlandet, og økt utbytte fra statselskaper som vi antar ikke har noen realøkonomisk betydning innenfor vår tidshorisont.

Virkninger på norsk økonomi

Vi benytter KVARTS-modellen for å få tallmessig anslag på virkningene for norsk økonomi. Vi gjør dette ved å sammenholde vår prognosebane med et kontrafaktisk scenario uten de ekstra asylsøkerne. I dette kontrafaktiske scenarioet reverserer vi altså alle de anslåtte implikasjonene av den økte innstrømmingen.

Tabell 2. **Virkninger av ekstra tilstrømming av asylsøkere. Avvik i prosent fra den kontrafaktiske banen der annet ikke framgår**

	2015	2016	2017	2018
BNP Fastlands-Norge	0,06	0,24	0,24	0,29
Konsum i husholdningene mv.	0,01	0,01	0,14	0,28
Realdisponibel inntekt	0,02	0,02	0,25	0,37
Årslønn	0,00	0,06	0,12	0,17
Sysselsetting	0,01	0,05	0,10	0,13
Arbeidsledighetsrate (nivå)	-0,01	-0,03	-0,05	-0,06
KPI	0,00	0,11	0,15	0,19
Importveid kronekurs	0,01	0,11	0,05	-0,01
3 måneders pengemarkedsrente (nivå)	0,00	0,00	0,02	0,04
Memo:				
Offentlig konsum	0,26	1,16	1,00	0,99

Tabell 2 viser avviket mellom de to prognosebanene for noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Beregninger indikerer at den ekstra tilstrømmingen løfter BNP Fastlands-Norge med 0,06 prosent i år, og med snau 0,3 prosent i resten av prognoseperioden. Husholdningenes samlede konsum øker også, men med relativt mindre enn BNP Fastlands-Norge. Videre øker sysselsettingen som følge av den økte aktiviteten, mens arbeidsledighetsraten faller med noe under 0,1 prosentpoeng mot slutten av prognosebanen. Konsumprisveksten målt ved KPI blir litt høyere, noe som medfører at rentenivået øker marginalt sammenlignet med i det kontrafaktiske scenarioet. Dette gjør igjen at kronekursen blir noe sterkere.

Samlet indikerer beregninger at den ekstra asyltilstrømmingen har en ekspansiv virkning på norsk økonomi innenfor vår tidshorisont. Effektene må likevel kunne sies å være relativt beskjedne.

i 2018. Dette bidrar med om lag 0,2 prosentpoeng på KPI-veksten i begge årene. Vi legger til grunn en personskattelette på om lag 4 milliarder kroner i 2017 slik at samlet skatte- og avgiftslette blir i området 6-7 milliarder kroner i 2017. I 2018 har vi ikke lagt til grunn skatteendringer utover økningen i miljøskattene og vi antar dermed en moderat samlet skatteøkning i 2018.

Vi har lagt til grunn at stønadsveksten til husholdningene øker litt reelt sett i 2017 og 2018 som følge av bosetting av asylsøkere. Siden grunnbeløpet i Folketrygden justeres i takt med lønn innebærer dette en svak realvekst i trygd per person i årene som kommer. Mange pensjonister vil oppleve realnedgang i pensjonen i 2016 som følge av høy inflasjon. I 2017 og framover regner vi med at inflasjonstakten kommer noe ned og da vil realverdien av stønader per person opprettholdes. Men siden antall pensjonister øker som følge av den begynnende eldrebølgen øker de samlede stønadene fortsatt en god del i disse årene.

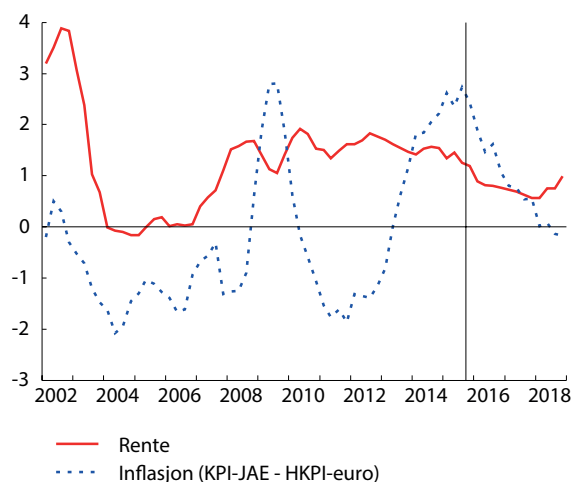
2.2. Rekordlave renter blir enda lavere?

I september satte Norges Bank styringsrenta ned til rekordlave 0,75 prosent. Styringsrenta har dermed blitt satt ned med til sammen 0,75 prosentpoeng siden desember 2014. Etter den siste rentereduksjonen får bankene negativ innskuddsrente på innskudd utover sine individuelle kvoter i Norges Bank.

Pengemarkedsrenta har ikke blitt redusert like mye som styringsrenta det siste året. I månedene før rentereduksjonen i desember i fjor var pengemarkedsrenta rundt 1,7 prosent. Etter de tre rentereduksjonene har pengemarkedsrenta kommet ned i 1,2 prosent. Det er spesielt den siste rentereduksjonen som ikke har slått ut i redusert pengemarkedsrente.

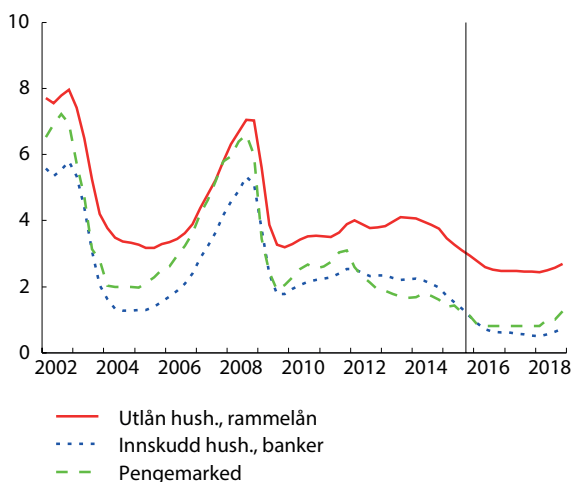
Gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kredittforetak falt med om lag 0,3 prosentpoeng til 2,95 prosent fra utgangen av 2. kvartal til utgangen av 3. kvartal. Denne nedgangen følger av reduksjonen i styringsrenta i juni med tilhørende fall i pengemarkedsrenta. Mange banker har også varslet

Figur 2.3. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

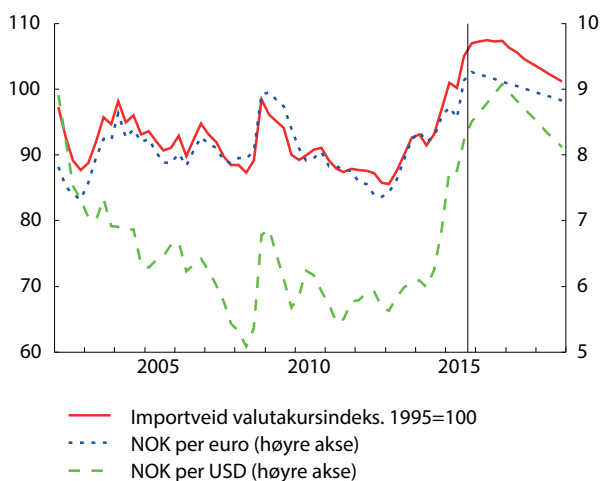
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

ytterligere rentekutt etter siste reduksjon i styringsrenta, men disse kommer ikke før i 4. kvartal.

Bankenes gjennomsnittlige innskuddsrente falt i 3. kvartal med om lag 0,3 prosentpoeng til 1,19 prosent. Utlånsmarginen er dermed om lag den samme ved utgangen av 3. kvartal som i kvartalet før.

Norges Bank signaliserte gjennom sin publiserte rentebane i forbindelse med rentereduksjonen i september at det er mer sannsynlig at det blir ytterligere rentenedgang enn at det ikke kommer noe kutt i styringsrenta. I framtidskontraktene i rentemarkedet er det også priset inn et fall i pengemarkedsrenta framover. Vi har lagt til grunn en ytterligere reduksjon i styringsrenta på 0,25 prosentpoeng og at pengemarkedsrenta kommer ned i 0,8 prosent i 2. kvartal 2016. Rentereduksjonen skjer som følge av lav vekst og relativt høy arbeidsledighet. Inflasjonen målt ved tolv månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgifter og uten energivarer, KPI-JAE, var i oktober på 3,0 prosent, men vi regner med at denne kommer ned nær inflasjonsmålet på 2,5 prosent i løpet av 2. kvartal neste år når effektene av kronesvekkelsen er blitt redusert.

Både styringsrenta og pengemarkedsrenta er forutsatt uendret fra 2. kvartal neste år inntil styringsrenta i 2018 økes som følge av utsikter til økt vekst og lavere ledighet. I slutten av 2018 ligger pengemarkedsrenta på 1,25 prosent i våre beregninger. Gjennomsnittlig rammelånsrente vil ligge nær 2,5 prosent fra 3. kvartal 2016 og to år framover, før den øker noe.

Krona har gjennomgående svekket seg fra tidlig i 2013. Svekkelsen har vært spesielt stor mot dollar. Ved inngangen til 2013 kostet en dollar 5,50 kroner. I år har dollarkursen økt fra rundt 7,50 ved inngangen til året til 8,70 ved inngangen til desember. Vi mener at kronesvekkelsen har vært større enn det fundamentale forhold skulle tilsi, slik at krona trolig vil styrke seg noe på sikt. Fra en eurokurs på 9,20 ved inngangen til desember tror vi krona øker i verdi mot euro i hele prognoseperioden slik at eurokursen blir nær 8,80 i slutten av 2018. I beregningene har vi imidlertid lagt til grunn at dollaren styrker seg ytterligere noe mot andre valutaer ut 2016. Målt ved den importveide kronkursen vil krona holde seg om lag uendret ut 2016, før den gradvis styrkes. Som årsgjennomsnitt innebærer det en svekkelse på nær 4 prosent i 2016, en styrking på 2 prosent i 2017 og ytterligere en styrking på 3 prosent i 2018.

2.3. Moderat konsumvekst

Etter moderat vekst gjennom fjoråret og i årets to første kvartaler, var konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner ifølge KNR nær uendret i 3. kvartal. Varekonsumet falt med 0,6 prosent etter sterk vekst kvartalet før. Det største bidraget til fallet kom fra færre kjøp av transportmidler, men også andre varige konsumgoder som møbler og hvitevarer viste sterk nedgang. Tjenestekonsumet økte derimot med hele 0,9

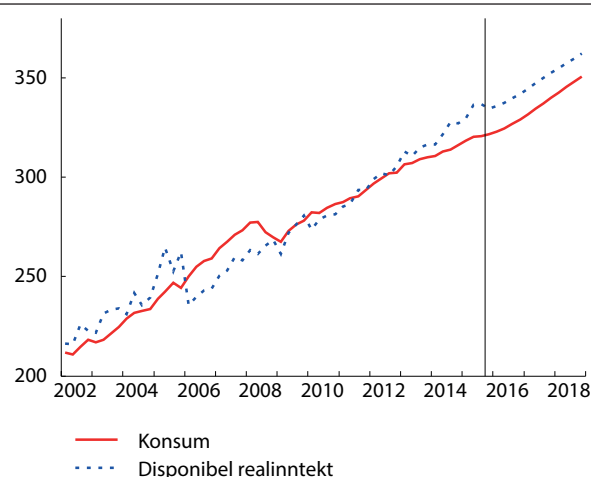
prosent, eller rundt 3,5 prosent regnet som årlig rate. Denne veksten er om lag som i de foregående kvartalene. Etter flere år med sterk vekst i husholdningenes konsum i utlandet flatet veksten ut gjennom fjoråret. Veksten var også svak i 2. og 3. kvartal i år. Svekkelsen av krona, som har gjort det relativt dyrere å handle i utlandet, har dempet husholdningenes konsum i andre land.

Utviklingen i konsumet bestemmes i stor grad av løpet i husholdningenes inntekter, formue og renter. Disponibel realinntekt økte med 2,9 prosent i 2014. Lønnsinntektene, som er den aller viktigste inntektskilden for husholdningene, bidro klart til inntektsveksten i fjor, også når skatt på inntekt trekkes fra. Økte offentlige stønader, i hovedsak som følge av økte utbetalinger av pensjoner og sykepenges, ga relativt store bidrag til inntektsveksten i fjor. Netto renteinntekter ga derimot ikke noe vekstbidrag av betydning.

Ifølge kvartalsvis institusjonelt sektorregnskap falt disponibel realinntekt i husholdningene med om lag én prosent i 3. kvartal, etter sterk vekst gjennom 1. og 2. kvartal. Vekstbidragene fra både lønnsinntekter og offentlige stønader var, som i fjor, relativt store gjennom årets tre første kvartaler. Deler av økningen i offentlige stønader skyldes riktignok kompensasjon for nye regler for beskatning av uføretrygd fra folketrygden. Vi venter at offentlige stønader vil fortsette å gi klare vekstbidrag til disponibel realinntekt gjennom hele prognoseperioden. Lønnsinntektene vil utvikle seg nokså svakt framover på grunn av relativt lav årslønnsvekst. Også nokså beskjeden sysselsettingsvekst vil bidra til å dempe lønnsinntektene. Skattelette vil derimot bidra positivt til utviklingen i disponibel realinntekt i 2016 og 2017. Netto renteinntekter vil gi et klart bidrag til inntektsveksten på årsbasis i år og neste år som følge av et markant fall i utlånsrentene. Høyere inflasjon i år og neste år vil imidlertid dempe realinntektsveksten, mens lavere inflasjon i de siste to årene av prognoseperioden vil bidra til høyere realinntektsvekst. Vi venter nå en årlig vekst i disponibel realinntekt på knappe 3,5 prosent i år, om lag 1,5 prosent neste år og rundt 3 prosent i 2017 og 2018.

Relativt svak utvikling i realboligprisene, med et lite fall i 2016, vil gi noe lavere vekstimpulser til konsumet enn i 2015. Samtidig vil et fall i realrenten etter skatt neste år isolert sett stimulere konsumet med et tidsetterslep, mens en tilsvarende økning året etter vil dempe konsumet. Alt i alt venter vi nå en konsumvekst på knappe 2,5 prosent i inneværende år, om lag 1,5 prosent neste år og vel 3 prosent i 2017 og 2018. Denne konsumutviklingen er langt svakere enn

Figur 2.6. **Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i konjunkturoppgangen før finanskrisen i 2008 da konsumet vokste med nær 5,5 prosent på det meste.

Husholdningenes sparing – i form av finansinvesteringer og boliginvesteringer – regnet som andel av disponibel inntekt, har økt fra et nivå på vel 3,5 prosent i 2008 til nær 9 prosent i 2014 og videre til vel 10 prosent hittil i år. Vi legger nå til grunn at sparegraden framover vil forbli høy, men at den gradvis vil falle ned mot 9 prosent i 2018 i takt med inntekts- og konsumutviklingen.

2.4. Ny fart i boligprisveksten fra 2017

Boligprisene steg sesongjustert med 1,2 prosent fra 2. til 3. kvartal i år og var da 6,1 prosent høyere enn i 3. kvartal i fjor ifølge SSBs boligprisindeks. Med uendrete sesongjusterte boligpriser ut året vil boligprisveksten fra 2014 til 2015 bli på nær 6 prosent. Prisene har steget sju kvartaler på rad, men veksttakten er avtakende. Den månedlige boligprisstatistikken fra Norsk Eiendom viser en tilsvarende utvikling gjennom 2015. Boligprisene var uendret fra august måned når en ser september og oktober under ett og tar hensyn til normale sesongvariasjoner. Bak tallene for landet som helhet skjuler det seg store regionale forskjeller i boligprisutviklingen med sterk prisvekst i Oslo og prisfall i Stavanger. Tendensen til avtakende veksttakt gjelder imidlertid for alle regioner.

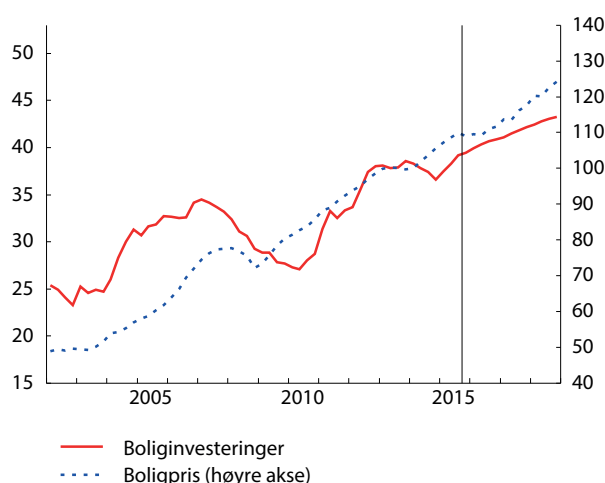
Boligprisene og husholdningenes gjeld påvirker hverandre gjensidig. Etter fall i utlånsrentene gjennom 2014 og spesielt i 2015 står husholdningene overfor klart lavere realrenter. Dette stimulerer låneopptaket. Husholdningenes bruttogjeld vokser nominelt og reelt.

Tabell 2.4. **Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totalt	2,3	4,1	4,4	3,8	2,9	3,3	1,5	3,1	2,8
Eksklusive aksjeutbytte	1,8	4,1	4,3	3,7	2,8	3,1	1,4	2,9	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7. **Boligmarkedet. Sesongjustert. Venstre akse mrd. 2013-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2013=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

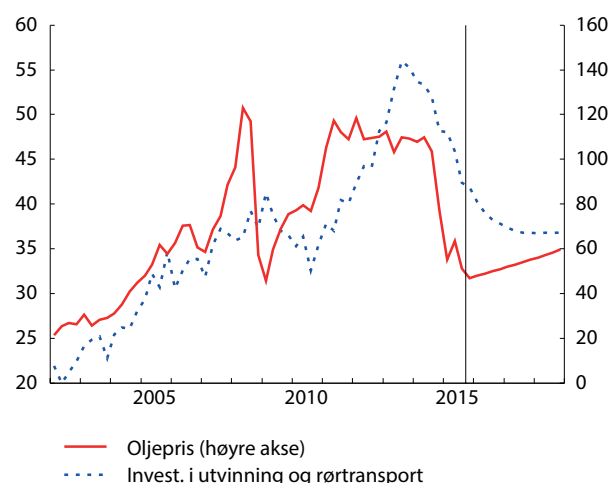
12-månedersveksten i kredittindikatoren K2 for husholdningene, som siden juni har ligget på i underkant av 6,5 prosent, falt i oktober til 6,2 prosent.

På kort sikt påvirkes boligprisene av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen og landets økonomi. Forventningsindikatoren fra TNS Gallup og Finans Norge har falt i fem kvartaler på rad og fallet var særlig markert i november i år. Indikatorverdien er nå den laveste siden bankkrisen tidlig på 1990-tallet, hvis vi ser bort fra 4. kvartal 2008 da finanskrisen var akutt. Sammen med bruttogjeldsveksten og lavere inntektsvekst er disse utviklingstrekkene forenlige med en avtakende boligprisvekst inn i 2016.

Vi har lagt til grunn at husholdningene vil vurdere de økonomiske utsiktene som svake gjennom hele 2016, og at forventningsindikatoren først i 2017 vil stige langsamt fram mot slutten av vår prognoseperiode, i takt med at veksten i norsk økonomi tar seg opp. Husholdningenes realdisponible inntekter vil vise lav vekst i 2016, men klart høyere vekst i 2017 og 2018. Gjeldsveksten vil avta noe reelt til tross for lave realrenter og er anslått til litt over 5,5 prosent i 2016. Deretter vil gjeldsveksten ligge i området 6 til 6,5 prosent ut prognoseperioden. Vi ventet at dette vil gi en svak nominell boligprisnedgang de første kvartalene når vi justerer for normale sesongvariasjoner. Siden boligprisene har steget gjennom 2015 gir dette en boligprisvekst på årsbasis på litt over 1,5 prosent i 2016. Deretter ventet vi at boligprisveksten stiger til nær 4,5 prosent i 2017 og rundt 5,5 prosent i 2018. Når vi korrejerer for prisstigningen i prognosebanen, svarer dette til en realprisnedgang på over 1 prosent i 2016 og en gjennomsnittlig realprisoppgang på over 3 prosent i 2017 og 2018.

Boliginvesteringene er i KNR revidert opp i årets to første kvartaler. Sammen med høy vekst i 3. kvartal fører dette til at vi nå anslår volumveksten til 3 prosent

Figur 2.8. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2013-kr., kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

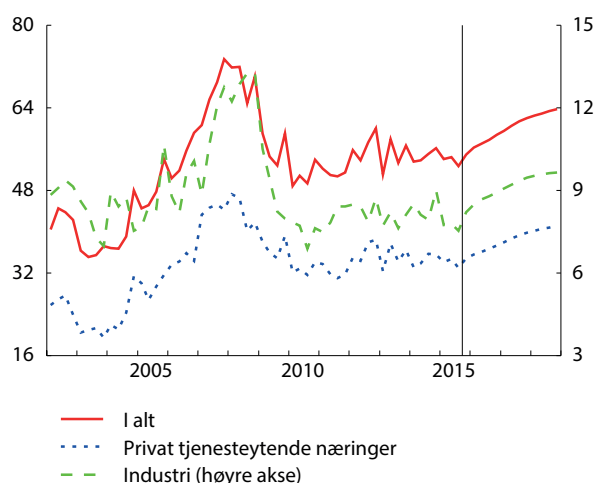
i 2015. Sterk vekst i rehabilitering av eksisterende boligmasse, som utgjør om lag 30 prosent av de totale boliginvesteringene, bidrar til denne økningen. SSBs byggearealstatistikk viser en klar økning gjennom 2015 i igangsettingstillatelser for boligareal. Tall fra Boligprodusentenes forbund understøtter dette bildet. Vi har lagt til grunn at volumveksten i 2016 blir på nær 5 prosent. I takt med stigende realboligpriser anslår vi at boliginvesteringene vil holde seg på et høyt nivå også de to siste årene av prognoseperioden og at veksten i boliginvesteringene vil bli rundt 3 prosent i både 2017 og 2018.

2.5. Kraftig fall i oljeinvesteringene

Ifølge foreløpige KNR-tall falt petroleumsinvesteringene med hele 7,6 prosent fra 2. til 3. kvartal. Dette er en klart sterkere nedgang enn i de foregående kvartalene. KNR-tallene er revidert ned, slik at investeringsnivået for 1. og 2. kvartal nå er anslått å være om lag 2 prosent lavere enn ved forrige publisering. Sammen med fallet i 3. kvartal forsterker dette bildet av at etterspørselen fra petroleumsnæringen avtar markert. I 3. kvartal var nedgangen sterkest innen leteboring og produksjonsboring, men også innen plattform og borerigger var det et betydelig investeringsfall. Fjerningskostnader som også er en del av investeringene, økte klart og bidro til å trekke opp investeringene.

Nedgangen i petroleumsinvesteringene er en viktig faktor bak den svake aktivitetsutviklingen i norsk økonomi det siste året. Betydningen av petroleumsnæringen kan illustreres ved å sammenholde disse investeringene med utviklingen i BNP Fastlands-Norge. Vi anslår at investeringene målt som andel av BNP Fastlands-Norge går ned fra over 9 prosent i andre halvår av 2013 til om lag 7 prosent i andre halvår i 2015. Virkningen på norsk økonomi av lavere petroleumsinvesteringer er derimot mindre enn det investeringsfallet skulle tilsi i og med at importandelen er høy, se boks 2.2 i Økonomiske analyser 3/2015. I de siste ti årene har importandelen for disse investeringene ligget stabilt rundt 40 prosent.

Figur 2.9. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Bedret kapasitet i norsk industri vil sammen med svekking av krona gi bedret konkurranseevne. Dermed kan norsk industri ta markedsandeler ved utlysning av nye investeringsprosjekter. Det vil dempe de negative effektene på det norske aktivitetsnivået ytterligere.

Hittil i år har særlig investeringer i nye felt falt. Dette har skjedd i takt med at flere utbygginger nærmer seg ferdigstilling og få nye prosjekter har blitt startet opp. SSBs oljeinvesteringstelling indikerer en klar nedgang i samlede investeringer i 2016. Svak oljeprisutvikling sammen med færre nye drivverdige funn har bidratt til å redusere forventet lønnsomhet av letevirksomheten. I tråd med oljeinvesteringstelingen venter vi mindre leteboring og lavere investeringer på eksisterende felt – noe som bidrar til et om lag like stort fall i petroleumsinvesteringene i 2016 som i 2015. Nedgangen i investeringene fra toppen i andre halvår 2013 til andre halvår i 2018 er nær 40 prosent. Et viktig usikkerhetsmoment er prisutviklingen for utbygging og drift. Hvis oljeselskapene klarer å redusere utbyggingskostnadene og i tillegg lykkes med å få ned driftskostnadene, som har økt mye de siste årene, vil lønnsomheten til nye felt bedres betydelig. Siden oljeprisforventningene har falt markert gjennom 2014 og 2015 har denne prosessen en avgjørende betydning for videre investeringsutvikling. Vårt anslag tar utgangspunkt i en moderat reduksjon av kostnadsutviklingen slik at det bare i liten grad blir startet utbygging av nye felt i prognoseperioden.

Utvinning av olje og gass, målt i oljeekvivalenter, økte i 3. kvartal med 12 prosent sammenliknet med samme kvartal året før. Den sterke veksten skyldes i hovedsak sterk utvikling i gassutvinningen med en økning på 20 prosent, mens oljeutvinningen økte med 2,5 prosent. Etter mange år med svak utvikling venter vi nå nær uendret utvinning av olje og gass, målt i oljeekvivalenter, de neste årene.

Eksportprisene på olje og gass falt noe i 3. kvartal som følge av fall i råoljeprisen. Råoljeprisen har de siste

månedene ligget på rundt 45 dollar per fat. Vi venter at prisen stiger gradvis mot 60 dollar per fat i slutten av 2018. Ytterligere styrking av dollaren på kort sikt vil trekke eksportprisene på olje og gass målt i kroner noe opp, før veksten flater ut som følge av svekkingen av dollarkursen i 2017 og 2018. Skulle oljeprisen stige raskere, vil det trolig bidra til å trekke opp investeringene, spesielt i 2018. Flere prosjekter har blitt utsatt eller tilsynelatende skrinlagt. Dette innebærer at en oljeprisøkning raskt kan slå ut i økte investeringer.

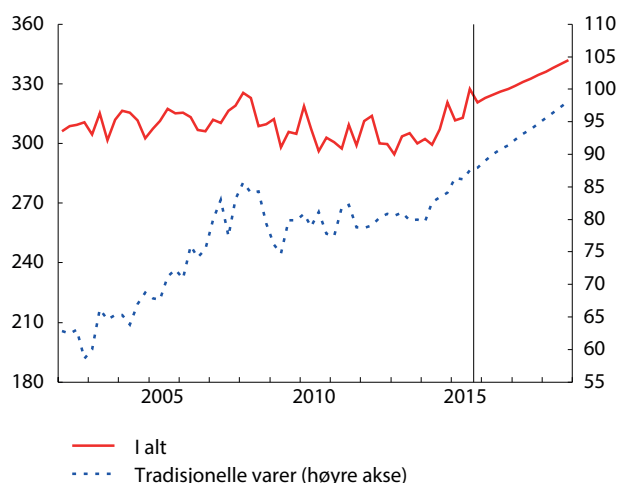
2.6. Beskjeden oppgang i næringsinvesteringene

Næringsinvesteringene i Fastlands-Norge falt gjennom det siste året, etter å ha vært relativt stabile i om lag to år. Investeringene var 6,1 prosent lavere i 3. kvartal 2015 sammenliknet med 4. kvartal 2014. Selv om det siste kvartalet også viste et fall er det flere tegn til at den svake utviklingen nå vil snu til beskjeden oppgang.

Industriinvesteringene falt 3,3 prosent fra 2. til 3. kvartal 2015 og nivået var 16,3 prosent lavere enn i 4. kvartal 2014. I hovedsak skyldes dette lavere investeringer det siste året innen næringsmidler, produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner samt innen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri. Vi ser imidlertid tegn til at investeringene tok seg opp i 3. kvartal innen næringsmidler og innen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri. Investeringene i markedsrettet tjenesteyting i Fastlands-Norge har også vist en svak utvikling i den seneste tiden. Dette gjelder spesielt for investeringer innen faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, samt transport. Disse tallene er usikre da det foreligger få korttidsstatistikker for tjenesteinvesteringene. Et unntak er investeringer i bygninger som baseres på byggearealstatistikken. Investeringene i næringen omsetning og drift av fast eiendom, som i hovedsak omfatter forretningsbygg, holdt nivået fra de siste to årene også i 3. kvartal. Investeringer innen annen vareproduksjon, som inkluderer kraftforsyning, økte med 3,2 prosent.

SSBs siste kartlegging av industribedriftenes anslag på framtidige investeringer indikerer om lag uendrede investeringer i 2015. Med et lavt registrert investeringsnivå i de tre første kvartalene innebærer det i så fall en markert opptrapping av investeringene i 4. kvartal. Industribedriftene venter at investeringene vil ta seg ytterligere opp til neste år og indikerer en investeringsvekst i spennet 10 til 20 prosent i 2016 når det justeres for normal underrapportering, se boks 2.1 i ØA 4/2014. Undersøkelsen indikerer en markert vekst innen eksportrettede næringer som kjemisk og farmasøytisk industri samt metallindustrien, hovedsakelig drevet av de store enkeltprosjektene til Hydro og Yara, på henholdsvis Karmøy og Herøya. Innenfor kraftforsyning indikerer undersøkelsen en vekst på om lag 5 prosent i både 2015 og 2016, fra allerede høye nivåer. Tidligere har veksten i hovedsak kommet innen overføring og distribusjon av elektrisitet. Nå ventes det også markert vekst innen produksjon av elektrisitet, som

Figur 2.10. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

hovedsakelig kan knyttes til oppgradering av gamle kraftstasjoner.

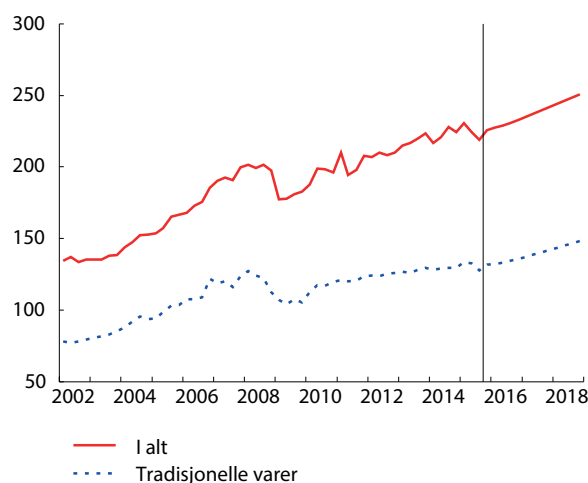
Norges Banks regionale nettverk kartlegger den økonomiske utviklingen i Norge gjennom innsamling av informasjon fra bedrifter og virksomheter over hele landet. Rapporteringen fra august indikerte vekst i investeringene de neste 12 månedene innen varehandel, mens det er ventet reduserte investeringer innen annen tjenesteyting.

Vi venter at utviklingen så langt i år med svake næringsinvesteringer vil snu til beskjeden oppgang framover. Selv med en oppgang på slutten av året vil det gjennomsnittlige investeringsnivået i 2015 likevel bli noe lavere enn i 2014. Bedrete internasjonale konjunkturer samt en svak kronekurs vil trolig bidra til økte investeringer framover, i alle fall i næringer med liten tilknytning til oljeindustrien. Vi anslår en vekst i næringsinvesteringene på 3 til 7 prosent årlig fra 2016 og ut prognoseperioden. Selv med denne utviklingen vil investeringsnivået i fastlandsnæringene være om lag 8 prosent lavere i 2018 sammenliknet med investerings-toppen i 2008.

2.7. Høy vekst i eksporten fra fastlandet

Sesongjusterte tall fra KNR viser en sterk vekst i volumet av tradisjonell vareeksport over de siste seks kvartalene. Veksten i 3. kvartal i år var på hele 6,4 prosent som årlig rate. Siden 1. kvartal 2014 har tradisjonell vareeksport økt med nesten ti prosent. Eksporten av raffinerte oljeprodukter har bidratt med et par prosentpoeng til veksten, men varierer mye fra kvartal til kvartal. Dersom raffinerte oljeprodukter holdes utenom var veksten i tradisjonell vareeksport positiv i 2. kvartal og negativ i 3. kvartal. Eksporten av fisk og fangstprodukter, oppdrettsfisk samt fiskeprodukter falt alle i 3. kvartal i år. Samlet sett har denne eksporten i årets tre første kvartaler imidlertid vært litt høyere enn i tilsvarende periode i fjor. Eksporten av verkstedprodukter har siden 4. kvartal i fjor hatt en avtakende vekst som

Figur 2.11. Import. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

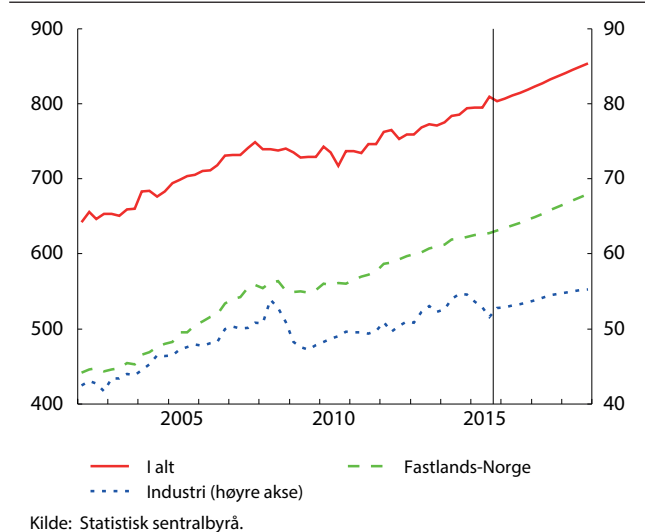
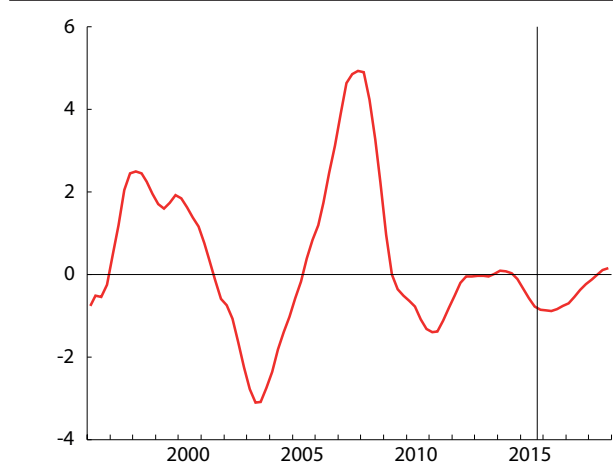
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

er blitt negativ de to siste kvartalene. Etter nedgang gjennom fjorårets tre siste kvartaler har eksporten av metaller økt gjennom inneværende års tre første kvartaler.

Eksporten av råolje og naturgass har svingt mye over de senere kvartalene. I 3. kvartal i år sørget en stor volumøkning for at gassseksporten målt både i løpende og i faste priser ble større enn oljeeksporten. Eksporten av tjenester vokste i 2. og 3. kvartal i år. Veksten i 3. kvartal var bredt basert, med spesielt stor økning i eksporten av tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning og transport samt av forsikringstjenester. Tjenesteeksporten har vist en markant vekst siden 1. kvartal 2013 med en samlet vekst på nesten 17 prosent.

Prisveksten for tradisjonell vareeksport var svak gjennom fjoråret og den svake veksten har snudd til nedgang i år. Oljeprodukter og flere varer som prises på internasjonale markeder har falt i pris, men krone-svekkelsen har dempet eller motvirket nedgangen i internasjonale priser når disse omregnes til norske kroner. Utenom raffinerte oljeprodukter har prisveksten for tradisjonelle varer vært positiv i år. Eksportprisene på råolje og på naturgass har utviklet seg motsatt de siste fire kvartaler, for mens oljeprisen har falt, har gassprisen steget. Prisutvikling på eksporten av tjenester har vært svak i år og fallende i 2. og 3. kvartal. En markert vekst i utlendingers konsum i Norge i 2. og 3. kvartal i år er trolig et direkte utslag av bedringen av den kostnadmessige konkurransevnen som valuta-kursutviklingen har bidratt til.

Veksten gjennom fjoråret og tre kvartaler inn i 2015 har brakt nivået på tradisjonell vareeksport vel fem prosent over gjennomsnittet i fjor. Kronesvekkelsen har trolig stimulert eksporten av tjenester enda mer enn eksporten av tradisjonelle varer. Fastlandseksporten ventes videre å få positive impulser fra en antatt svakt tiltakende vekst i norske eksportmarkeder, men vi ser for oss redusert eksport fra underleverandører av verkstedprodukter når byggingen av norske plattformer i

Figur 2.12. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal**Figur 2.13. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Sør-Korea avsluttes. Veksten i prognoseperioden anslås til å ligge under den internasjonale markedsveksten til tross for en kostnadmessig bedring av konkurransevnen i år og neste år. Det innebærer fortsatt tap av markedsandeler. Eksporten av olje og gass bestemmes i all hovedsak av produksjonen og den samlede olje- og gasseksporten ventes ikke å endre seg mye i prognoseperioden.

Volumet av tradisjonell vareimport vokste lite gjennom 2013 og 2014, og en reduksjon i 2. og 3. kvartal i år har brakt volumet tilbake til nivået fra 1. kvartal i 2013. Metaller, verkstedprodukter og nærings- og nytelsesmidler trakk importen ned i begge kvartalene, mens importen av biler økte for fjerde kvartal på rad. I 3. kvartal ble det importert et kamphjul til vel en milliard kroner. Etter et fall i 2. kvartal økte importen av tjenester i 3. kvartal, deriblant nordmenns konsum i utlandet og tjenester tilknyttet oljevirksomhet. Kronesvekkelsen har bidratt vesentlig til veksten i importprisene det siste året, men prisene på tradisjonell vareimport og

tjenesteimporten falt likevel litt i henholdsvis 2. og 3. kvartal i år.

Svak vekst i innenlandsk etterspørsel bidrar til å dempe importveksten i inneværende år og en tidsforsinket effekt av kronesvekkelsen vil bremse veksten også neste år. Import av kamphjul og en forventet kronestyrking vil stimulere importveksten senere i prognoseperioden.

Handelsoverskuddet ble kraftig redusert i 2013 og 2014 da veksten i henholdsvis volum og pris på samlet import var høyere enn for samlet eksport. Også i inneværende år og neste år ligger det an til en ytterligere nedgang på grunn av lavere oljepris i år samt bytteforholdstap og nettoimport også neste år. Først i 2017 og 2018 ventes handelsoverskuddet igjen å øke som følge av antakelser om litt høyere oljepris samt sterkere vekst i prisene på eksporten enn importen. Økende overskudd på rente- og stønadsbalansen ventes også å bidra til at driftsbalansen overfor utlandet som andel av BNP holder seg rundt 7-8 prosent i prognoseperioden.

2.8. Svak konjunkturoppgang i vente

BNP Fastlands-Norge økte med 1,0 prosent fra 2. til 3. kvartal i år, regnet som årlig rate. Regnet på tilsvarende måte økte BNP totalt med hele 7,3 prosent, som følge av vekst i gassproduksjonen. Det er imidlertid BNP Fastlands-Norge som forteller mest om det innenlandske konjunkturbildet, og her er tendensen svak. Dette var det femte kvartalet på rad med vekst under trend – anslått til om lag 2¼ prosent – og bruttoproduktet i 3. kvartal var kun 1,4 prosent over nivået fra 2. kvartal i fjor. Produksjonsutviklingen i industrien, og da spesielt i de oljerelaterte industrinæringene, bidrar stadig negativt, mens vareproduksjon utenom industrien trekker i motsatt retning.

Bruttoproduktet i industrien falt for fjerde kvartal på rad, og nivået er nå nesten 6 prosent lavere enn det var på samme tid i fjor. I all hovedsak er nedgangen i industri som leverer direkte til petroleumsnæringen. Bruttoproduktet i verfts- og transportmiddelindustrien har for eksempel falt med drøye 22 prosent det siste året. Det har også vært en betydelig nedgang i produksjonen av metallvarer og maskiner. På den andre siden drar eksportrettet industri nytte av forbedret kostnadmessig konkurransevne som følge av en svakere kronekurs og lav lønnsvekst. Dette ser særlig ut til å gjelde for råvarebasert industri, som samlet sett har vokst de seneste tre kvartalene.

Vareproduserende næringer utenom industri og bergverk opplever relativt god vekst. Dette følger i stor grad av utviklingen i bygg og anlegg, hvor bruttoproduktet økte med rundt 3 prosent fra 2. til 3. kvartal etter solid vekst også i årets to første kvartaler. Bruttoproduktet for denne næringen har dermed økt med om lag 8,5 prosent siden utgangen av fjoråret. Den lave renta stimulerer til økt etterspørsel etter boliger og annen realkapital, og er trolig en viktig driver bak oppgangen så langt i år. Økte offentlige investeringer bidrar også

positivt. Det samlede bruttoproduktet i primærnæringene falt på sin side noe i 3. kvartal, etter sterk vekst i 2. kvartal – det samme gjorde kraftforsyning, også det etter en betydelig økning tidligere i år.

Bruttoproduktet i tjenesteytende næringer utenom offentlig forvaltning økte med 0,3 prosent fra 2. til 3. kvartal. Det var en relativt sterk vekst i hotell- og restaurantvirksomheter. Den svake kronekursen har bidratt til at flere utenlandske turister kommer hit, men også til at nordmenn i større grad enn tidligere ferierer i Norge. Også bank- og forsikringstjenester vokste solid i 3. kvartal. På den andre siden fortsatte nedgangen for tjenesteytende næringer som leverer til petroleumsektoren, mens bruttoproduktet i offentlig forvaltning steg med kun 0,2 prosent fra 2. til 3. kvartal, eller snaue 0,9 prosent målt som årlig rate. Dette er klart lavere enn veksten i de foregående kvartalene og altså klart lavere enn anslått trendvekst for BNP Fastlands-Norge.

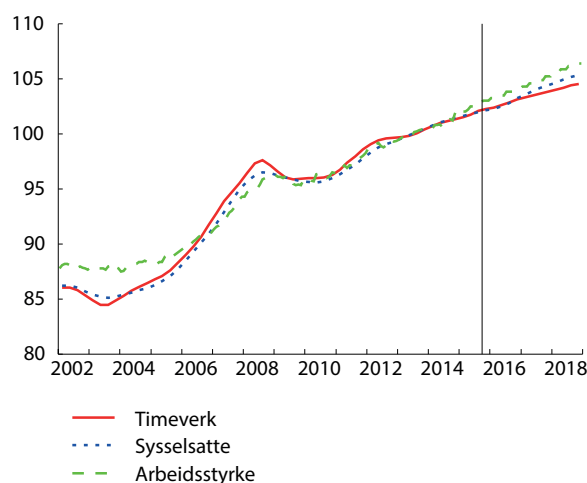
I prognosene legger vi til grunn en fortsatt nedgang i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten. Dette legger en betydelig demper på det generelle aktivitetsnivået i økonomien, og svekker spesielt utviklingen i deler av industrien som leverer mye til petroleumssektoren. Vi anslår dermed at industrien vil utvikle seg svakt gjennom resten av året, for så å ta seg opp i løpet av første halvdel av neste år. Den negative utviklingen i verfts- og transportmiddelindustrien blir trolig avdempet i 2016, og vi venter en relativt god vekst i kraftkrevende industri. Tidsforsinkete virkninger av bedringen i den kostnadmessige konkurranseevnen vil bidra til oppsvinget. Det samme vil økt etterspørsel fra utlandet. Vi anslår at aktivitetsveksten også tar seg opp i andre fastlandsnæringer fra neste år, drevet av blant annet økte bolig- og næringsinvesteringer. Bygg og anlegg vil dermed bidra mye til veksten i norsk økonomi også i årene som kommer, selv om bidraget blir mindre mot slutten av prognoseperioden. Veksten i etterspørselen fra offentlig forvaltning blir dessuten høy, og trolig markert høyere enn veksten i økonomien for øvrig.

Samlet sett gir dette en relativt positiv aktivitetsutvikling for mange fastlandsnæringer gjennom neste år og ut prognoseperioden. Vi anslår at veksten i BNP Fastlands-Norge vil stige til svakt over trendvekst fra og med andre halvdel av 2016. Selv om vi venter at veksten vil ta seg opp, og at omslaget kommer relativt raskt, impliserer anslagene en veldig svak konjunkturoppgang.

2.9. Arbeidsledigheten øker

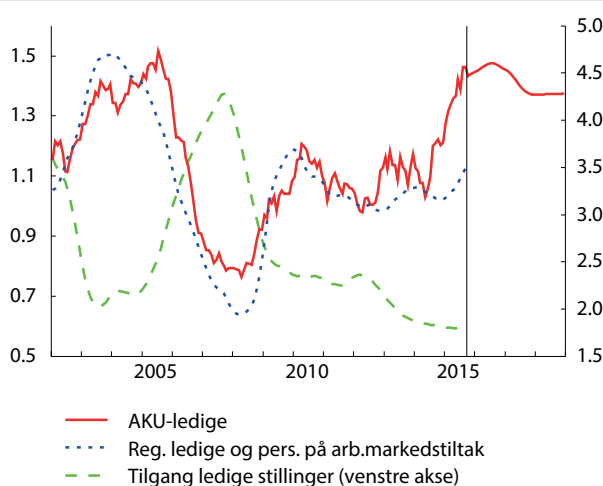
Syssetningen økte moderat med 0,2 prosent fra 2. til 3. kvartal i år. Veksten i flere av industrinæringene, samt i bygg og anlegg, bidro positivt. Syssetningen i fiske, fangst og akvakultur økte med hele 4 prosent fra forrige kvartal. Syssettingsveksten er nå noe lavere enn den årlige gjennomsnittlige veksten på vel én prosent i 2013 og 2014. Syssetningen som andel av antall personer i yrkesaktiv alder er om lag uendret fra 2. til 3. kvartal.

Figur 2.14. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2013=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.15. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

Syssettingsmønsteret det siste året står i kontrast til utviklingen de senere årene. Det var lenge en særlig sterk syssettingsvekst i tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass. I løpet av det siste året har syssetningen i denne næringen falt og nedgangen fra 2. til 3. kvartal var på 4,1 prosent. Syssettingsnedgangen i utvinningsnæringen var på 3 prosent. Syssetningen i industri som primært leverer til petroleumsnæringen, som verfts- og transportmiddelindustri samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, har også falt det siste året. Samlet er syssetningen i industrien redusert med 0,7 prosent fra 2. kvartal i år.

Syssetningen i bygg og anlegg økte med 0,9 prosent fra 2. til 3. kvartal. Gjennom de siste tre-fire årene har det vært stabil vekst i bygg og anlegg. I stats- og kommuneforvaltningen økte syssetningen med henholdsvis 0,2 og 0,3 prosent. De siste årene har syssetningen i statsforvaltningen vokst mer enn

kommuneforvaltningen, men i år har denne utviklingen snudd.

Befolkningen i arbeidsdyktig alder har økt med 26 000 personer fram til september i år. Til sammenlikning var økningen på 34 000 fra januar til september i fjor.

Arbeidsstyrken i prosent av befolkningen i arbeidsdyktig alder steg i 3. kvartal med knappe 0,1 prosent. Siden 2013 har det vært en jevn og sterk økning i yrkesandelen blant personer mellom 55 og 66 år. Befolkningen, og dermed i noen grad også arbeidsstyrken, påvirkes av inn- og utvandring til Norge. I 3. kvartal utvandret om lag 11 100 personer, noe som er 2 900 flere enn i samme kvartal i fjor. Svenske og polske statsborgere er de klart største gruppene av utenlandske statsborgerne som inn- og utvandret. Innvandringen var lavere i 3. kvartal sammenliknet med 3. kvartal i fjor. Om lag 20 500 personer flyttet til Norge fra utlandet i 3. kvartal.

Den relativt beskjedne sysselsettingsveksten kombinert med en relativt stor økning i arbeidsstyrken førte til at arbeidsledigheten økte i 3. kvartal i år. De siste tallene fra SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU) viser at den gjennomsnittlige arbeidsledighetsraten i perioden august til oktober var 4,6 prosent.

Statistikk fra NAV viser om lag uendret ledighet gjennom 2014, mens den har økt jevnt hittil i år. I november var om lag 100 000 personer enten på tiltak eller registrerte ledige. Hittil i år har arbeidsledigheten økt for nesten alle yrkesgrupper, men det er innenfor ingeniør- og IKT-fag at den prosentvise økningen i arbeidsledighet er størst. Antallet registrerte arbeidsledige har økt mest i fylker som er nært knyttet til petroleumsvirksomheten, mens antallet har gått ned i andre fylker. I november ble antall arbeidsledige redusert mest i Hedmark, med 12 prosent fra samme tid i fjor. Det var netto utflytting fra Rogaland, Nordland og Finnmark i 3. kvartal. Blant fylkene med høyest innflytting, relativt til folketallet, er alle de tre nordligste fylkene samt Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.

Det noe slakkere arbeidsmarkedet gjenspeiles også i at det er færre utlyste stillinger enn tidligere. SSBs tall for andelen ledige stillinger i forhold til antall stillinger i alt har gått ned med om lag 0,3 prosentpoeng fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år. Når denne andelen faller kan det betraktes som at jobbutsiktene til de arbeidsledige har forverret seg det siste året. Det er nedgang i nesten alle næringer, men nedgangen er størst i forretningsmessig tjenesteyting. Denne næringen leier også ut mye arbeidskraft til andre næringer. Nedgangen kan tyde på at behovet for arbeidskraft er avtagende også i næringer som har hatt en stabil utvikling.

Veksten i utførte timeverk er noe svakere enn sysselsettingsveksten så langt i år. Normalt øker utførte timeverk mer enn sysselsettingen i en konjunkturoppgang og

faller tilsvarende i en konjunkturedgang. I næringer knyttet til petroleumsvirksomhet er imidlertid nedgangen i sysselsetting større enn nedgangen i timeverk, slik at gjennomsnittlig utførte timeverk per sysselsatt øker. Vi anslår at sysselsettingen vil øke beskjedent i år og neste år, før veksten tar seg noe opp i 2017. Dette må ses i sammenheng med den generelle konjunkturutviklingen. Høyere innenlandsk etterspørsel vil øke sysselsettingen i bygg og anlegg og i varehandel fram mot 2017. Industrien preges av negative impulser fra petroleumsnæringen, og til tross for høy vekst i eksportmarkedene og bedring av konkurranseevnen vil sysselsettingen i industrien samlet gå ned. I offentlig sektor ventes moderat, stabil vekst i sysselsettingen ut prognoseperioden, med sterkest vekst i kommunal tjenesteproduksjon.

Konjunktursituasjonen ute og et noe slakkere arbeidsmarked i Norge vil redusere arbeidsinnvandringen framover. Likevel venter vi fortsatt en positiv nettoinnvandring. Arbeidstilbudet blant arbeidstakere mellom 67 og 74 år antas å øke framover. Samlet venter vi at arbeidsstyrken vil vokse raskere enn sysselsettingen i 2015 og 2016. Arbeidsledigheten forventes dermed å nå en topp i 2016. Vi anslår årsgjennomsnittet for arbeidsledigheten til om lag 4,6 prosent neste år. Deretter forventes arbeidsledighetsraten å falle i takt med tiltakende aktivitet i norsk økonomi.

2.10. Lav lønnsvekst framover

Årslønnsveksten i 2014 på 3,1 prosent var den laveste nominelle lønnsveksten på 20 år og reallønnsveksten var på vel én prosent. Nasjonalregnskapstall for 2014 viser at årslønnsveksten i industrien også ble 3,1 prosent. Det er svært nær den anslåtte rammen fra tariffoppgjøret. Utviklingen i andre næringer viser at frontfaget i stor grad ble fulgt og at det er svært små forskjeller i lønnsveksten mellom næringene i 2014. Høyere arbeidsledighet gjennom annet halvår i fjor, spesielt innen yrker relatert til petroleumsnæringen, har trolig vært med på å trekke ned veksten i gjennomsnittlig lønn for hele økonomien.

I industrien er lønnsoverhenget inn i 2015 litt lavere enn i fjor. Tariffoppgjøret i industrien har ifølge partene en ramme på 2,7 prosent. Årets lønnsoppgjør tyder på at årslønnsveksten for industriarbeidere blir enda lavere i 2015 enn i 2014. Funksjonærer har i stor grad lokale lønnsforhandlinger og det er dermed større usikkerhet knyttet til utviklingen for denne gruppen. Vi venter at høyere arbeidsledighet trekker ned lønnsglidningen også i år. Utenfor industrien er lønnsoverhengene inn i 2015 små og resultatene i flere av tariffoppgjørene moderate. Staten har en tilsvarende ramme som industrien, mens kommunene ligger noe høyere med 3,2 prosent. I varehandelen er partene enige om å videreføre om lag samme tariff tillegg som i fjor.

Så langt i år viser lønnsstatistikken en svært moderat lønnsvekst. Det er imidlertid noe større usikkerhet

knyttet til datainnhenting i år på grunn av overgang til nytt, elektronisk system for bedrifters rapportering av lønn (EDAG). For konkurranseutsatte næringer som olje- og gassutvinning og i industrien viser lønnsstatistikken litt lavere lønnsvekst fra 2. til 3. kvartal i år sammenliknet med samme periode i fjor. Varehandel samt hotell- og restaurant har noe høyere lønnsvekst.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn påvirkes av strukturelle endringer som for eksempel har sitt opphav i redusert sysselsetting. Nedbemanninger rammer i stor grad personer med kort ansiennitet og lav lønn, slik at veksten i gjennomsnittlig årslønn i 2015 kan bli noe høyere enn det tariffoppgjørene isolert sett skulle tilsi. I motsatt retning trekker sammensetningen av sysselsettingen på næringer. Nedbemanning i petroleumsnæringen rammer personer med et høyt lønnsnivå og dette trekker ned veksten i årslønn.

Vi anslår årslønnsveksten i 2015 til 2,8 prosent. Konsumprisveksten i år ligger an til å bli litt høyere enn i fjor, slik at reallønnsveksten i 2015 forventes å bli noe lavere enn i 2014.

Krona har svekket seg betydelig fra tidlig i 2013. Dette har bedret konkurranseevnen og tilsier isolert sett noe høyere lønnsvekst. Arbeidsledigheten øker imidlertid noe og produktivitsveksten er lav. I 2017 og 2018 venter vi at krona vil styrke seg. Vi venter at lønnsandelen i industrien holder seg relativt stabil gjennom prognoseperioden.

Vi anslår at årslønnsveksten ikke kommer over 3 prosent i prognoseperioden. Den moderate lønnsveksten må ses i sammenheng med at deler av økonomien har fått en betydelig negativ impuls gjennom oljeprisfallet. Den reduserte etterspørselen fra petroleumssektoren og oljeprisfallet reduserer lønnsomheten i deler av frontfaget, og arbeidsledigheten øker. Dette reduserer lønnsveksten både ved at kravene i de sentrale lønnsforhandlingene dempes og ved at bonuser og andre lønnsøkninger utenom tariffoppgjøret går ned. I tillegg kommer sammensetningseffekter gjennom redusert sysselsetting i oljerelatert virksomhet i Norge. Lønnsnivået i petroleumsnæringen er gjennomgående høyere enn i økonomien for øvrig, og redusert sysselsetting der vil isolert sett bidra til å dempe veksten i gjennomsnittlig lønn i hele prognoseperioden. Utviklingen i prisveksten vil likevel bidra til at reallønna øker med rundt 0,5 prosent i år, mens den er uendret neste år og i 2017, før den øker med om lag 1 prosent i 2018.

2.11. Valutakursen styrer den underliggende prisveksten

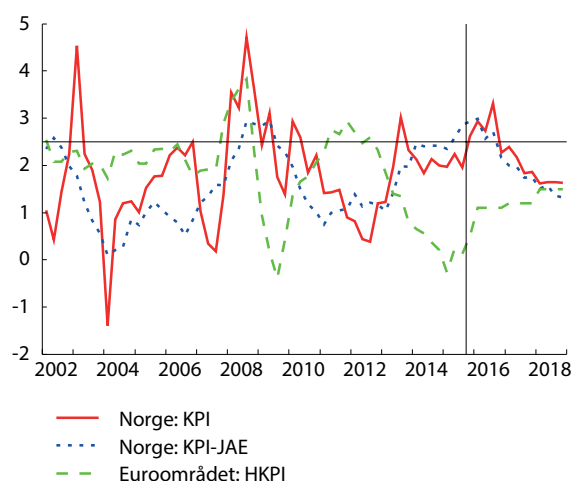
Den langvarige og sterke svekkelsen av kronekursen har medvirket til at den underliggende prisstigningen har tatt seg opp. Gjennom siste halvår har 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) økt fra et nivå rundt årsgjennomsnittet for 2014 på 2,4 prosent i årets fem første måneder, til 3,0 prosent i oktober.

Veksten i konsumprisindeksen (KPI) har så langt i år vært lavere enn veksten i KPI-JAE, men gjennom siste halvår har den, i likhet med KPI-JAE, steget. Etter at 12-månedersveksten i KPI i år hadde ligget rundt 2 prosent fram til mai, har det vært en tendens til økning og veksten var 2,5 prosent i oktober. Det har imidlertid vært markerte svingninger i elektrisitetsprisene i perioden. I 3. kvartal var elektrisitetsprisene rundt 14 prosent lavere enn året før, og bidro dermed til at veksten i KPI var klart lavere enn veksten i KPI-JAE. I første halvår og i oktober var det i hovedsak lavere priser på drivstoff som bidro til den relativt lave veksten i KPI.

Fra tidlig i 2010 og til og med 1. kvartal 2013 lå veksten i KPI-JAE på rundt 1 prosent. At tendensen til økt prisvekst deretter er nært knyttet til kronesvekkelsen og den medfølgende prisveksten på importerte varer går fram av utviklingen for KPI-JAE inndelt etter leverende sektor. Gjennom de siste to årene er det hovedsakelig prisveksten på importerte konsumvarer som har steget. Denne varegruppen står for nær 1/3-del av KPI-JAE. 12-månedersveksten var lenge negativ og i mars 2013 var den -1,1 prosent. Deretter har prisstigningen for denne gruppen tatt seg gradvis opp og i oktober 2015 var den kommet opp i hele 3,9 prosent. Det har også vært en tendens til økt prisvekst på fiskevarer og norskproduserte jordbruksvarer, men veksten til disse to gruppene er nokså beskjeden. Prisveksten for andre norskproduserte varer og tjenester utenom energivarer, har derimot ikke vist noen klare tendenser til endring gjennom de siste to årene.

Vi antar at svekkelsen av krona har stoppet opp, men at den importveide kronekursen vil holde seg om lag på samme nivå som i 4. kvartal 2015 ut 2016. Deretter legger vi til grunn at krona vil styrkes moderat ut prognosebanen. Valutakursendringer påvirker imidlertid norske priser med en tidsforsinkelse slik at inflasjonsimpulsene fra importerte varer og tjenester først reduseres når man har kommet et stykke ut i 2016. Valutakursen påvirker også prisene på norskproduserte varer og tjenester gjennom prisen på produktinnsats. Mens økte importpriser trekker næringenes kostnader opp, virker lavere lønnsvekst i motsatt retning. Arbeidsproduktiviteten tar seg normalt opp når aktivitetsnivået i økonomien øker. Utviklingen i norske lønnskostnader og produktivitet forventes å gi relativt beskjedne inflasjonsimpulser utover i prognosebanen. Som årsgjennomsnitt ventes KPI-JAE å øke med 2,7 prosent i 2015 og 2,6 prosent i 2016, og å gå gradvis ned til 1,4 prosent i 2018.

Som årsgjennomsnitt vil råoljeprisutviklingen i år påvirke KPI-veksten mer enn forløpet til elektrisitetsprisen. Dette vil neppe bli tilfellet i årene framover. Elektrisitetsprisene er mer volatile og det er betydelig usikkerhet rundt denne prisutviklingen på kort sikt. Naturgitte forhold som nedbør og temperatur er av stor betydning. På mellomlang sikt oppfattes likevel ikke usikkerheten knyttet til elektrisitetsprisene som større

Figur 2.16. **Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn usikkerheten knyttet til oljeprisen, snarere mindre. Med utgangspunkt i terminprisene i slutten av november og enigheten på Stortinget om å øke elektrisitetsavgiften med 1,5 øre per kWt anslår vi at elektrisitetsprisene inkludert nettleie og avgifter vil øke med vel 6 prosent i 2016, mens årsgjennomsnittet ligger an til å falle med knappe 4 prosent i 2015. I 2017 og 2018 legger vi til grunn at elektrisitetsprisene vil vokse litt mindre enn den generelle prisstigningen. Den siste tidens utvikling i råoljeprisene tilsier at prisene på drivstoff vil holde seg lave en god stund framover. Men en forventet økning i råoljeprisen trekker drivstoffprisene opp i tiden framover. Innføringen av en ny flyseteavgift fra 1. april 2016 anslås å trekke opp KPI-veksten med 0,1 prosentpoeng i 2016. Vi legger videre til grunn at avgiftene på drivstoff bli økt i 2017 og 2018 og hvert av årene trekke opp KPI-veksten med 0,2 prosentpoeng.

Veksten i KPI ventes å bli 2,2 prosent som årsgjennomsnitt i 2015, og dermed 0,5 prosentpoeng lavere enn den underliggende prisveksten. Neste år og årene videre framover vil derimot vekst i KPI trolig bli noe høyere enn for KPI-JAE. Den samlede konsumprisveksten vil dermed ta seg opp med 0,6 prosentpoeng fra 2015 til 2016, til 2,8 prosent. Deretter venter vi at KPI-veksten gradvis vil gå videre ned til 1,6 prosent som årsgjennomsnitt i 2018.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013- priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2013	2014	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 232 900	1 254 154	309 085	310 052	310 602	313 076	313 896	316 209	318 565	320 351	320 823
Konsum i husholdninger	1 173 971	1 194 398	294 315	295 172	295 831	298 223	298 892	301 074	303 366	305 265	305 513
Varekonsum	561 154	564 394	139 632	139 421	140 219	141 132	140 893	142 143	141 990	143 702	142 879
Tjenestekonsum	557 612	573 833	140 348	141 133	141 882	142 876	143 816	144 904	146 381	147 319	148 578
Husholdningenes kjøp i utlandet	88 352	91 011	22 606	23 152	22 197	22 810	22 956	23 016	23 919	24 032	24 152
Utlendingers kjøp i Norge	-33 147	-34 840	-8 271	-8 535	-8 466	-8 596	-8 773	-8 988	-8 924	-9 788	-10 096
Konsum i ideelle organisasjoner	58 929	59 755	14 770	14 880	14 772	14 853	15 004	15 135	15 199	15 086	15 311
Konsum i offentlig forvaltning	652 337	671 433	163 455	164 670	165 728	167 101	168 956	169 889	170 258	171 502	172 482
Konsum i statsforvaltningen	324 740	336 519	81 240	82 103	82 751	83 807	84 778	85 414	85 785	86 492	86 740
Konsum i statsforvaltningen, sivil	284 159	296 074	71 053	72 067	72 655	73 697	74 675	75 282	75 675	76 312	76 546
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	40 581	40 445	10 187	10 036	10 096	10 110	10 103	10 132	10 110	10 179	10 194
Konsum i kommuneforvaltningen	327 597	334 914	82 215	82 567	82 978	83 294	84 178	84 475	84 473	85 011	85 742
Bruttoinvestering i fast realkapital	717 439	717 466	181 515	184 585	179 611	181 381	180 975	175 922	174 382	174 483	174 805
Utvinning og rørtransport	213 338	207 257	55 975	55 269	53 672	53 339	51 944	48 207	48 061	45 891	42 407
Utenriks sjøfart	1 050	795	244	-315	34	227	359	234	676	447	241
Fastlands-Norge	503 051	509 415	125 296	129 631	125 904	127 815	128 672	127 481	125 644	128 146	132 156
Næringer	219 060	218 221	53 322	56 619	53 584	53 739	55 025	56 107	54 020	54 395	52 669
Tjenester tilknyttet utvinning	5 509	2 402	1 039	3 231	505	703	616	579	658	127	119
Andre tjenester	135 124	135 803	33 166	33 182	32 626	33 173	35 036	34 995	33 439	34 627	32 792
Industri og bergverk	31 680	33 438	7 611	8 106	8 501	8 099	7 919	9 004	7 746	7 792	7 535
Annen vareproduksjon	46 747	46 578	11 506	12 100	11 952	11 764	11 454	11 529	12 177	11 849	12 223
Boliger (husholdninger)	152 301	149 953	37 895	38 584	38 323	37 852	37 428	36 591	37 509	38 319	39 205
Offentlig forvaltning	131 690	141 241	34 079	34 429	33 998	36 225	36 220	34 783	34 115	35 432	40 282
Lagerendring og statistiske avvik	140 257	154 242	33 376	34 835	33 884	43 687	42 063	35 674	50 977	40 334	32 996
Bruttoinvestering i alt	857 696	871 709	214 891	219 420	213 495	225 069	223 038	211 596	225 359	214 817	207 801
Innenlandsk sluttanvendelse	2 742 933	2 797 296	687 431	694 142	689 825	705 246	705 889	697 693	714 183	706 670	701 106
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2 388 288	2 435 002	597 836	604 353	602 235	607 992	611 524	613 579	614 468	619 999	625 461
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	784 027	812 674	197 534	199 099	199 726	203 326	205 175	204 671	204 373	206 934	212 763
Eksport i alt	1 203 742	1 230 629	305 155	300 078	302 323	299 480	307 023	320 748	311 752	312 821	327 323
Tradisjonelle varer	321 833	329 773	79 821	79 988	79 713	82 649	83 424	84 122	86 396	86 155	87 521
Råolje og naturgass	581 265	592 123	149 016	141 502	147 471	141 321	146 741	155 571	147 553	148 256	157 758
Skip, plattformer og fly	9 046	7 783	2 516	2 823	3 569	1 418	849	1 901	1 443	1 048	808
Tjenester	291 598	300 950	73 802	75 765	71 570	74 092	76 009	79 155	76 360	77 362	81 236
Samlet sluttanvendelse	3 946 675	4 027 925	992 585	994 220	992 148	1 004 726	1 012 913	1 018 442	1 025 935	1 019 491	1 028 429
Import i alt	875 541	888 773	219 709	223 464	216 612	220 546	227 686	224 449	230 682	224 243	219 033
Tradisjonelle varer	510 670	515 768	128 303	129 435	128 088	129 096	129 324	129 605	133 513	132 441	127 729
Råolje og naturgass	15 820	13 944	4 769	3 186	3 398	3 087	3 477	4 117	4 076	3 510	2 670
Skip, plattformer og fly	27 730	29 776	7 220	6 396	5 343	5 955	12 994	5 484	6 841	5 428	4 027
Tjenester	321 321	329 286	79 417	84 447	79 782	82 407	81 891	85 244	86 252	82 865	84 607
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3 071 134	3 139 152	772 876	770 755	775 536	784 180	785 226	793 993	795 252	795 248	809 395
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 418 801	2 473 523	606 844	609 756	612 575	619 139	619 849	622 593	624 770	626 424	627 923
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	652 333	665 628	166 032	160 999	162 961	165 041	165 377	171 399	170 482	168 824	181 472
Fastlands-Norge (basisverdi)	2 096 685	2 146 475	525 854	528 585	531 146	537 377	538 292	540 311	541 702	542 813	543 668
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 588 668	1 628 383	398 769	400 673	402 340	407 984	408 709	410 009	410 627	411 206	411 778
Industri og bergverk	208 628	215 819	53 084	52 288	52 589	53 968	54 703	54 589	53 654	52 877	51 557
Annen vareproduksjon	255 462	267 797	63 274	65 007	65 852	67 930	67 364	66 890	68 217	70 469	71 565
Tjenester inkl. boligjenester	1 124 578	1 144 768	282 411	283 377	283 900	286 085	286 642	288 531	288 756	287 860	288 657
Offentlig forvaltning	508 017	518 092	127 085	127 912	128 806	129 394	129 583	130 302	131 076	131 607	131 889
Produktavgifter og -subsidier	322 116	327 048	80 990	81 171	81 429	81 762	81 557	82 282	83 068	83 611	84 256

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2013	2014	13,3	13,4	14,1	14,2	14,3	14,4	15,1	15,2	15,3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,7	1,7	0,6	0,3	0,2	0,8	0,3	0,7	0,7	0,6	0,1
Konsum i husholdninger	2,6	1,7	0,7	0,3	0,2	0,8	0,2	0,7	0,8	0,6	0,1
Varekonsum	1,3	0,6	-0,5	-0,2	0,6	0,7	-0,2	0,9	-0,1	1,2	-0,6
Tjenestekonsum	2,9	2,9	1,1	0,6	0,5	0,7	0,7	0,8	1,0	0,6	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	10,1	3,0	5,8	2,4	-4,1	2,8	0,6	0,3	3,9	0,5	0,5
Utlendingers kjøp i Norge	2,7	5,1	1,3	3,2	-0,8	1,5	2,1	2,5	-0,7	9,7	3,1
Konsum i ideelle organisasjoner	4,6	1,4	-0,4	0,7	-0,7	0,6	1,0	0,9	0,4	-0,7	1,5
Konsum i offentlig forvaltning	1,0	2,9	0,7	0,7	0,6	0,8	1,1	0,6	0,2	0,7	0,6
Konsum i statsforvaltningen	1,0	3,6	0,7	1,1	0,8	1,3	1,2	0,7	0,4	0,8	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	1,3	4,2	0,7	1,4	0,8	1,4	1,3	0,8	0,5	0,8	0,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-1,5	-0,3	0,2	-1,5	0,6	0,1	-0,1	0,3	-0,2	0,7	0,1
Konsum i kommuneforvaltningen	1,0	2,2	0,8	0,4	0,5	0,4	1,1	0,4	0,0	0,6	0,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,3	0,0	0,6	1,7	-2,7	1,0	-0,2	-2,8	-0,9	0,1	0,2
Utvinning og rørtransport	19,3	-2,9	5,8	-1,3	-2,9	-0,6	-2,6	-7,2	-0,3	-4,5	-7,6
Utenriks sjøfart	-85,8	-24,3	-51,5	-229,4	-110,9	560,9	57,9	-34,8	189,2	-34,0	-46,0
Fastlands-Norge	2,9	1,3	-1,3	3,5	-2,9	1,5	0,7	-0,9	-1,4	2,0	3,1
Næringer	-3,3	-0,4	-7,9	6,2	-5,4	0,3	2,4	2,0	-3,7	0,7	-3,2
Tjenester tilknyttet utvinning	-48,9	-56,4	-58,5	211,0	-84,4	39,3	-12,4	-6,0	13,8	-80,7	-6,3
Andre tjenester	0,4	0,5	-5,8	0,0	-1,7	1,7	5,6	-0,1	-4,4	3,6	-5,3
Industri og bergverk	-5,0	5,5	-7,2	6,5	4,9	-4,7	-2,2	13,7	-14,0	0,6	-3,3
Annen vareproduksjon	-2,2	-0,4	-4,1	5,2	-1,2	-1,6	-2,6	0,7	5,6	-2,7	3,2
Boliger (husholdninger)	5,3	-1,5	0,2	1,8	-0,7	-1,2	-1,1	-2,2	2,5	2,2	2,3
Offentlig forvaltning	11,8	7,3	9,2	1,0	-1,3	6,6	0,0	-4,0	-1,9	3,9	13,7
Lagerendring og statistiske avvik	8,6	10,0	6,2	4,4	-2,7	28,9	-3,7	-15,2	42,9	-20,9	-18,2
Bruttoinvestering i alt	6,7	1,6	1,5	2,1	-2,7	5,4	-0,9	-5,1	6,5	-4,7	-3,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,5	2,0	0,9	1,0	-0,6	2,2	0,1	-1,2	2,4	-1,1	-0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2,3	2,0	0,2	1,1	-0,4	1,0	0,6	0,3	0,1	0,9	0,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	2,7	3,7	2,1	0,8	0,3	1,8	0,9	-0,2	-0,1	1,3	2,8
Eksport i alt	-1,7	2,2	0,5	-1,7	0,7	-0,9	2,5	4,5	-2,8	0,3	4,6
Tradisjonelle varer	1,3	2,5	-1,5	0,2	-0,3	3,7	0,9	0,8	2,7	-0,3	1,6
Råolje og naturgass	-5,5	1,9	0,2	-5,0	4,2	-4,2	3,8	6,0	-5,2	0,5	6,4
Skip, plattformer og fly	-1,3	-14,0	50,2	12,2	26,4	-60,3	-40,1	123,8	-24,1	-27,4	-22,9
Tjenester	3,6	3,2	2,2	2,7	-5,5	3,5	2,6	4,1	-3,5	1,3	5,0
Samlet sluttanvendelse	1,8	2,1	0,8	0,2	-0,2	1,3	0,8	0,5	0,7	-0,6	0,9
Import i alt	4,9	1,5	1,4	1,7	-3,1	1,8	3,2	-1,4	2,8	-2,8	-2,3
Tradisjonelle varer	2,3	1,0	2,0	0,9	-1,0	0,8	0,2	0,2	3,0	-0,8	-3,6
Råolje og naturgass	11,4	-11,9	29,5	-33,2	6,7	-9,2	12,6	18,4	-1,0	-13,9	-23,9
Skip, plattformer og fly	24,5	7,4	2,0	-11,4	-16,5	11,4	118,2	-57,8	24,8	-20,7	-25,8
Tjenester	7,7	2,5	-0,8	6,3	-5,5	3,3	-0,6	4,1	1,2	-3,9	2,1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	1,0	2,2	0,6	-0,3	0,6	1,1	0,1	1,1	0,2	0,0	1,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,3	2,3	0,8	0,5	0,5	1,1	0,1	0,4	0,3	0,3	0,2
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-3,3	2,0	0,0	-3,0	1,2	1,3	0,2	3,6	-0,5	-1,0	7,5
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,3	2,4	0,7	0,5	0,5	1,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,8	2,5	0,8	0,5	0,4	1,4	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1
Industri og bergverk	3,3	3,4	1,6	-1,5	0,6	2,6	1,4	-0,2	-1,7	-1,4	-2,5
Annen vareproduksjon	0,1	4,8	0,3	2,7	1,3	3,2	-0,8	-0,7	2,0	3,3	1,6
Tjenester inkl. boligjenester	3,4	1,8	0,8	0,3	0,2	0,8	0,2	0,7	0,1	-0,3	0,3
Offentlig forvaltning	0,7	2,0	0,3	0,7	0,7	0,5	0,1	0,6	0,6	0,4	0,2
Produktavgifter og -subsidier	1,8	1,5	1,4	0,2	0,3	0,4	-0,3	0,9	1,0	0,7	0,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2013=100**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2013	2014	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	102,1	100,0	100,8	101,8	102,1	101,4	102,8	104,2	103,2	103,3
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	103,0	100,4	101,0	102,2	102,8	102,8	104,3	105,8	106,4	107,0
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	102,3	100,3	100,9	101,3	101,8	102,7	103,4	103,9	104,5	105,3
Fastlands-Norge	100,0	101,8	100,2	100,8	101,2	101,3	102,1	102,7	103,2	103,4	104,0
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	102,4	100,2	101,1	101,9	101,8	102,7	103,4	104,9	103,4	103,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	102,3	100,2	100,9	101,8	102,1	101,9	103,2	104,4	104,1	104,5
Eksport i alt	100,0	99,1	101,4	103,8	101,8	100,5	97,3	96,0	93,1	95,5	92,6
Tradisjonelle varer	100,0	104,0	100,7	102,7	103,9	102,4	103,1	106,1	107,6	107,9	107,5
Samlet sluttanvendelse	100,0	101,4	100,6	101,9	101,9	101,4	101,1	101,1	101,3	101,0	100,0
Import i alt	100,0	104,6	100,8	102,3	104,0	103,1	104,3	107,1	108,5	108,6	109,7
Tradisjonelle varer	100,0	105,5	100,7	102,5	104,3	104,3	105,5	107,5	109,8	109,3	111,5
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	100,5	100,5	101,8	101,3	100,9	100,1	99,4	99,2	98,9	97,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	102,1	100,3	100,8	100,9	101,7	102,3	103,1	104,1	103,6	104,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2013	2014	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	2,1	0,2	0,8	1,0	0,3	-0,7	1,4	1,3	-0,9	0,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,4	3,0	0,8	0,6	1,1	0,6	0,0	1,4	1,4	0,5	0,6
Bruttoinvestering i fast kapital	2,3	2,3	0,8	0,6	0,4	0,4	0,9	0,7	0,4	0,6	0,8
Fastlands-Norge	2,3	1,8	0,6	0,6	0,4	0,2	0,7	0,6	0,5	0,3	0,6
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,4	1,1	0,9	0,8	-0,1	0,9	0,7	1,5	-1,4	0,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,7	2,3	0,5	0,7	0,9	0,4	-0,2	1,3	1,2	-0,3	0,3
Eksport i alt	1,6	-0,9	3,1	2,3	-1,9	-1,3	-3,2	-1,3	-3,1	2,6	-3,1
Tradisjonelle varer	2,7	4,0	1,4	2,0	1,1	-1,4	0,7	2,9	1,4	0,3	-0,4
Samlet sluttanvendelse	2,3	1,4	1,7	1,3	0,0	-0,5	-0,3	0,0	0,2	-0,3	-1,0
Import i alt	1,6	4,6	1,8	1,5	1,7	-0,9	1,1	2,7	1,3	0,1	1,0
Tradisjonelle varer	1,5	5,5	1,6	1,7	1,8	0,0	1,1	1,9	2,2	-0,4	1,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,5	0,5	1,7	1,3	-0,5	-0,4	-0,8	-0,8	-0,1	-0,4	-1,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,0	2,1	0,4	0,5	0,2	0,8	0,5	0,7	1,0	-0,5	0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.